مارتین لوتەر : شەشگۆڵک لە بەرگی ریفۆرمخوازێکدا … ئەردۆغان عەبدوڵا

جیهان یادی 500 ساڵ بەسەر ریفۆرمەکانی مارتین لوتەر دەکاتەوە

لە مێژووی مرۆڤایەتیدا چەند کەسێک هەبوون، کەتوانیویانە لەرگەی پێنسیب و بڕچوونەکانیانەوە، تەواوی مێژووی مرۆڤایەتی لە قۆناغێکەوە بگوازنەوە بۆ قۆناغێکی تر، یەکێک لەو کەسایەتییانەش، زانای ئایینی و بیرمەندی گەورەی ئەڵمانی ، مارتین لوتەر کینگە. هەفتەی پێشوو لەتەواوی جیهاندا یادی 500 ساڵەی یادی بڵاوبونەوەی کتێبە بەناوبانگەکەی مارتین لوتەر کەبە پێنسیبە 95 بەندەکە ناسراوە، لەئەڵمانیا و جیهان کرایەوە. ئیتر لەرەوە و لەرگەی تێزەکانی مارتین لوتەرەوە، کەنیسای مەسیحی جیهان درزی تێکەوت و دواتریش پاش سەد ساڵ، جەنگ لەنێوان برا مەسیحییەکان لەسەر مەزهەبی کاتۆلیکی و پرۆتستانتی دروستبوو، کەبە جەنگی سی ساڵە دەناسرێت. بەڵام بەکۆتایی هاتنی ئەو جەنگە، قۆناغێکی نوێ لە پێکەوە ژیانی ئایینەکان سەریهەڵداو تێزی لێبووردەییش ، بەناو ئەوروپادا بڵاوبوویەوە.

لەتەواوی جیهاندا یادی تێزەکانی مارتین لوتەر کرایەوە، بەڵام لەئەڵمانیادا یادەکە لەچاو وڵاتانی تری جیهان بەهێزتربوو، چونکە مارتین لوتەر کوڕی ئەم وڵاتەیە. هەربۆیە بڕچەندین شوێنی ئەم یادە کرایەوە. ئێنجیلا مەرکلی راوێژکاری ئەڵمانیا لەیادەکە جگە لەوەی ستایشی رۆڵی مارتین لوتەری کرد لە بڵاوکردنەوەی گیانی لێبووردەیی و پێکەوەژیانی ئایینەکان، لەهەمانکاتیشدا رایگەیاند: لێبووردەیی رۆحی ئەوروپایە.
لە پرسیاری گرنگ لەرەدا ئەوەیە، ئاخۆ ئەم هەموو گرنگییە چییە کەبەم پیاوە دراوە؟ مارتین لوتەر چیکردووە تاوەکو تەواوی جیهان بەمشێوەیە رێز لە تێزو بڕچوونەکانی بگرن؟ وە ئەو بڕچوونانە کامانەن، کەوایکردووە ئەم هەموو رێزە بەم پیاوە ببەخشرێت؟ لەرەدا هەوڵ دەدەین بەکورتی و پوختی وەڵامێکی دروستی ئەم پرسیارانە و کەمێک پرسیاری تریش بددەینەوە

مارتین لوتەر کێیە؟

مارتین لوتەر لە ساڵی 1483 لە شارۆچکەی ئایسلیبین لە ڕۆژهەڵاتی ئەڵمانیا لەدایک بووە. لەساڵی 1505 چووتە قووتابخانەی کڵێسای ئۆگوستینی لە شاری ئیرفۆرت. هەر لەمندالییەوە مارتین لوتەر، باوەڕێکی تەواوی بە خودا و مەسیحییەت هەبووە، لەهەمانکاتیشدا خاوەن شارەزایی و زانیاری زۆری لەبارەی ئایین و لاهوت و زانستەکانی تریش هەبووە.

سەرەتای گومانەکانی

بەڵام لەگەڵ کامڵبوون و خوێندنەوەی زیاتر، لای ئەم گەنجە مەسیحییە کێشەیەک دروست دەبێت، ئەویش گوومانکردن لەبارەی ئەوەی، ئایا چۆن دەکرێت خودا لەڕێگەی چەکی غوفرانەوە لە کەسێک خۆشبێت؟! کەلەوکاتەدا تەواوی پیاوە ئایینەکانی ئەوروپا، ئەم چەکی غوفرانانەیان بەخەڵکی ئاسایان دەفرۆشتەوە. هەروەها چۆن دەبێت قسەو ووتەکانی پاپای فاتیکان لەسەر هەموو شتێکەوە بێت و تەنانەت لە ئینجیلیش گەورەتر بێت؟ هەموئەمانە بوونە سەرەتای گوومانی لوتەر لەسەر کڵێسای کلاسیکی مەسیحی و دەسەڵاتی پاپای فاتیکان.
پیاوێکی ئەکادیمی پلە بەرز
لەساڵی 1512 لە زانکۆی فێتینبێرگ ، شەهادەی دکتۆرا لەبارەی ئوسوڵی ئاینەوە دەهێنێت، دواتریش لەساڵی 1517 نازناوی پرۆفیسۆر دەهێنێت و لەهەمان زانکۆدا دەبێتە مامۆستا لاهوت و زانستە ئاینییەکان.

ڕووبەڕوبونەوە لەگەڵ پاپای فاتیکان

لەکۆتایی ساڵی 1516 دا، پاپای فاتیکان قەشە دەمینیکان وەکو نوێنەری خۆی بۆ ئەڵمانیا دەنێرێت، تاوەکو کەمپێک چەکی غوفران بفرۆشێت، بەو ئامانجەی کە پارەیەکی باش کۆبکاتەوە، تاوەکو دواتر بتوانن کڵێسای کاتیدرائی قەدیس بوترس لە ڕۆما نۆژەن بکەنەوە. جگەی ئاماژەیە لەوکاتەدا کڵێسای پاپایی فاتیکان، باوەڕی تەواوی بە فرۆشتنی ئەم چەکی غوفرانە هەبوو، هەروەها پێیان وابوو، ئەوە واجبی ئیمەندارانە، کە کڵێسا دروستبکەن و یان کار لە دروستکردن و نۆژەنکردنەوەی بە بەرامبەر بکەن ، ئەم کارەشیان، بەکارێکی پیرۆزیان دادەنا .
دیارە پێشتر لوتەر لەناخی خۆیدا گوومانی لەبارەی فرۆشتنی چەکی غوفران پێیداکردبوو، ئەو لەوباوەڕەدابوو، کەتەنها خودای مەزن

دەستاتی لەخشبوون و بەخشندەیی هەیە و هیچ کەسێکی تر مافی ئەوەی نییە بەناوی خوداوە ئەم کارە بکات. ئەوەبوو لە 31 ئۆکتۆبەر 1517 نامەیەکی بە قەشە ئەلبەرت ماینزی کە قەشەی باڵای شاربوو نارد، لەو نامەیەدا ناڕەزایی خۆی دەربڕی بەوەی کە قەشە ئەلبەرت چەکی غوفرانی پاپاویی فرۆشتووە. لە نامەکەیدا مارتین لەتەر ناڕەزایی لەم کارە دەربڕیی و جگەلەوەش ، نوسخەیەکی لە کتێبە بەناوبانگەکەی کەبە " پڕانسیبە 95 بەندەکە" ناسراوە بەنارد.

لەنامەکەیدا لەتەر لە قەشە ئەلبەرت دەپرسێت: بۆچی پاپای فاتیکان دەیەوێت لەرگەی پارەی خەڵکی هەژارو دەستکورتەوە کڵێسای قەدیس بوترس نۆژەنبکاتەوە؟!، ئەی باشە بۆچی ناچێت لەپارەی خۆی یان پارەی فاتیکان ئەو کارە بکات؟!
دیارە خۆی لەخەیدا ئەم پرسیارە کوفرکی گەورەبووە لەوکاتەدا، هەربۆیە تەواوی پیاوانی ئایینی لەم کارەو لەم پرسیارەی لەتەر تووڕە دەبن. ئیتر لەرەوە سەرەتای راپەڕینی لەتەر دەستپێدەکات و لەهەمانکاتیشدا غەزەبی پاپا و پیاوانی ئایینی لەناو ئەمانیاو دواتریش ئەورووپا، سەرهەڵدەدا و رووبەروی کۆشکی گەورە دەبێتەوە.

کتێبی 95 بەندەکە

لەتەر لەساڵی 1517 دا لەهەموو رووێکەوە تەواو کامە بوو بوو، لەرشەوە هەوێدا بۆچوون و گوومانەکانی هەمووی کەبکاتەوە لەکتێبە بەناوبانگەکەی دا کەلە 95 بەند پێکدێت و باس لە ئایینی مەسیحیی و زانستی لاهوت دەکات ،هەروەها ڕەخنە تونەکانی خۆی ئاڕاستەی دەستاتیی پاپایی و کڵێسای ئەوکاتە بکات. ئەمە یەکەم هەنگاوی لەتەر بوو بە دەرچوونی لە قەناغێکی پێ لە گوومان و دووودڵی، بە قەناغێکی تر کە ژیانی بەرەو ئاڕاستەیی و ناڕەحەتی دژاوریی برد.
دەرکردن و راونانی لە کڵێسا
دیارە ڕەخنەگرتن لە کڵێسا و پاپا و پیاوانی ئایینی لەسەدەکانی ناڤینداە، یەکێک بووە لە کوفرە هەر گەورەکان و زەرجاریش مرۆڤەکانیان لەسەر سووتاندووە، لە مارتین لەتەر بەحوکمی ئەوەی زانایەکی گەورەی بووە، هەندە سزای تۆندیان نەداوە، بەڵام لەگەڵ ئەوشدا رووبەروی ئاڵەنگاری گەورە دەبێتەوە.

لەسەر داوای خۆی ، لەساڵی 1521 دا لە شاری فەرمز، داوای بەستنی ئەنجومەنێکی دەکات کەتێیدا کەمەک پیاوی ئایینی لەشاری فەرمز و دەوروپشتی ئامادە دەبن، هەروەها قەیسەر کارلی پێنجەمی ئیمپراتۆری ڕۆمانی پیرۆزیش ئامادەی کەبوونەوەکە دەبێت، تاوەکو تۆزو

بەچوونکانی خەی بیان بکات، ئەم کەسوونوەیە لە دادگاییکردن نزیک بوو.، تاوکو کەسوونوەی پیاوانی ئایینی.
تەواوی پیاوانی ئایینی لەو مەجلیسەدا دژی لوتەر دەوستنەوەو دواتر وەکو کەسکی مورتەد دادنرێت و لەکەسا دەریدەکەن، هەربەمەش وازی لەناهەنن و دواتریش شاربەدەری دەکەن، دواتر قەیسەر بیار دەدات کە مارتین لوتەر لە قەڵای فەرتینبەرگ دەستبەسەر بکات.
لە ئەم زیندان و دەستبەسەرکردنە بەخەر بەخەیی و مەژووی مرۆقایەتی دگۆڕێتەوە، چونکە لەرەوە هەندەی تر کاتی زیاتری دەستدەکەوێت، تاوکو هەنگاوی گەورەتر بنێت.
یەکەمین ئینجیل بەزمانی ئەڵمانی
لەساڵی 1521 کاتێک لە قەڵای فەرتینبەرگ دەستبەسەر دەکرێت، لەم قەڵایەدا دەهەنانێکی ئەجگار گەورە دەکات، ئەوەش وەرگەرانی کتێبی پیرۆزی ئینجیل لەزمانی لاتینییەوە بۆ زمانی ئەڵمانی، ئەمەش یەکەمجارە کارێکی لەوجۆرە بکرێت.
جگەی ئاماژەیە پێشتر لەتەواوی جیهاندا، ئینجیل تەنها بەزمانی لاتینی بەودەکرایەوە، زمانی لاتینیش، زمانی نووسین و نوخبەی ڕۆشنفکری ئەوروپا بوو. هەروەها وەرگەڕانی کتێبی ئینجیلی پیرۆزیش، بەکارێکی کوفر دادنرا، پێشتر لەسەدەی 13 دا لەئینگلتەرا هەوڵێکی لەمجۆرە درا، بەڵام هەر زوو شکستی هێنا.

دەهێنانی ئامێری چاپ

زۆرکەس لە مەژوونوسانی جیهان، هەکاری سەرکەوتنی پەیامەکەی مارتین لوتەر دەگێڕنەوە بۆ دەهێنانی ئامێری چاپ لەلایەن زانای ناسراویی ئەڵمانی گوتینبەرگ، چونکە لەڕێگەی ئەم ئامێرەوە ئیتر توانرا کتێب نووسخەی زیاتری لێ چاپ بکرێت.
لەوکاتەدا کتێبەکەی مارتین لوتەر لە ئەڵمانیادا، زیاتر لە 60 هەزار دانەی لێفرۆشرا، هەروەها کتێبەکانی تریشی، لەڕێگەی ئامێری چاپەوە، زیاتر بەاوکرایەوەو بووە هەی ئەوەی کە پەیامەکەی باشتر بگەیەنێتە ئەڵمانیاو ئەوروپادا بەاوبێتەوە. ئەمەش یەکەمجارە کە دەهێنانی تەکنیکی خزمەتی دەهێنانی ڕۆحیی و فکری بکات.

بزووتنەوەی ریفۆرمی ئایینی

بزووتنەوەی ریفۆرمی ئایینی لسەدەکانی ناڤینەوە لەناو کڵێساکانی ئەوروپدا پەیدابوو، سەرەتای ئەم بزووتنەوانەش بۆ گوومان و پرسیارکردن بوو لەبارەی دەسەڵاتی پاپا و دەسەڵاتی خودا

دەستیپێکرد، دواتریش دروستبوونی چەکی غوفران ئەم پرسیارو گوومانانەی زیاتر کرد. لەئەوروپادا تەزکانی لەتار بەسەر وەاتانی ئەمانیا و ئەسکەندنقیا و دەوڵەتانی بالتیق و هەندا" زاڵبوو. " لە سویسرا و فەرەنساو تارادەیکیش بەریتانیا ، تەزکانی قەشەی ریفەرمخوازی فەرەنسی یوهانس کالڤین زاڵبوو، کەدواتریش تەوژمی ئەم بزووتنەوەیەو گەیشتە باکوری ئەمریکا.
ئەم بزووتنەوە ئایینیە ریفەرمخوازانە هەموویان دژی دەسەاتی پاپا و چەکی غوفران وەستانەوە، لەهەمانکاتیشدا پەیان وابوو، کەلەنەوان عەبد و خودادا هیچ کەسێکی تر نییەو مرۆڤ دەتوانێت راستەوخۆ لەگەڵ خودای خۆی بدوێت و هەر خوداش لەکارو چالاکییەکانی مرۆڤ بەرپرسە. هەروەها پەیان وابوو، مرۆڤ لەرێگەی کاری چاکەوە،دەتوانێت بەخشندەیی خودا دەستبکەوێت، نەک لەرێگەی چەکی غوفران و پیاوە ئایینیەکانەوە. جگە لە وەستانەوە بەرامبەر هەندێک طقوساتی ئاو سەردەم کەبریتیی بوو لە زیارەتکردنی قەبری پیاوە ئاینییەکان. هەروەها پرۆتستانتەکان تەنها ئینجیلیان بە مەرجەعی ئایینی مەسیحی دادەنا و دژی دەسەاتی پاپا و فاتیکان وەستانەوە.

هەموو ئەمانەش ئاگرێکی گەورەی لەناو کەمەی ئەوروپیدا دروستکرد. ئەم بیروبۆچوونانە بەتایبەتی کتێبەکانی لەتار لەسەرووهەموشیەوە، 95 تەزکەی، لەماوەیکی ئەجگار کورتدا بەناوتەواوی ئەورپادا بەاوبوویەوە، هەرئەمەش وایکرد لە پاش سەد سال لە بەاوبونەوەی تەزکانی لەتر، لەسالی 1618 تاوەکو 1648، جەنگێکی خوێناوی سی سالە لەتەواوی ئەوروپادا لەنەوان پرۆتستانت و کاتلیکەکان سەرهەڵبدات و ئەم جەنگەش بووە هەی کوژرانی ملیانان کەس و وێران بوون و سوتاندنی سەدان شارو گوند. لە دواتر لەسالی 1648 جەنگەکە کۆتایی پێهات و لێرەشەوە لێبوردەیی ئایینی لە ئەوروپادا سەریهەڵدا.

بۆچوونەکانی مارتین لەتەر

ئەوەی وایکردووە کە مارتین لەتەر کینگ بەمەزنی بمێنێتەوە، بۆچوونە فکریی وئایینی و سیاسیی و کەمەایەتییەکانیەتی، کە توانی گەورەترین شەرشی فکریی و ئایینی لە کەمەگەی ئەوروپیدا بکات، کەدواتر کاریگەری گەورەی بەسەر تەواوی جیهانەوە هەبووە.
گەورەترین شەرشی فکری ئایینی کە مارتین لەتەر کردی، بریتییە لە وەستانەوەو دژایەتیکردنی فرۆشتنی چەکی غوفران لەلایەن کەنیساوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا لەو سەردەمدا وەکو کوفرێکی گەورە سەیر دەکرا، چونکە هەر دژایەتیکردن یان رەتکردنەوەی شتێکی لەو جۆرە لەلایەن

خەڵکی، مایەی قبووڵکردن نەبوو، بگرە تەواوی خەڵکی لەرگەی ئەو چەکانەوە، دەیان بەرخشبوو کەئەوان دەچنە بەهەشتەوە.
خاڵیکی گرنگی تر وەستانەوە داژیەتیکردنی دەسەڵاتی رەهای پاپای فاتیکان و قەشەکانی بوو. لە پاش بەاوبونەوەی مەسیحیەت لەئەوروپادا و دروستبوونی دەسەڵاتی پاپای لە رەما، تەواوی کەمەگەی ئەوروپی بە مەلیک و ئیمپراتەر تاوکو خەڵکی جووتیارو کێلەکان، هەرهەمویان لەژێر فەرمانی پاپای رەمادا بوون. هیچ کەسێک نەیدەتوانی دژی فەرمانەکانی بوەستێتەوە. لە کاتێک مارتین لەتەر هات، تەواوی ئەو دەسەڵاتی رەتکردەوەو رایگەیاند: لەنەوان مرۆڤ و خودادا، هیچ لایەنێکی سێهەم نییەو مرۆڤی مەسیحی دەتوانێت لەرگەی خودا پەرستیەوە بە ئامانجی خۆی بگات و چارەنوسی خۆی دیاریبکات. ئەمەش چ لەرووی ئایینی و چ لەرووی فکریی و عەقڵیەوە، لەو سەردەمدا گەورەترین شۆرش بووە.
بیرمەندی ناسراوی عەرەبی هاشم صالح لەبارەی لەتەرەوە دەڵێت: مارتین لەتەر دژی دەسەڵاتی پاپاو پیرەزی پاپا و کەسا و پیاوانی ئایینی وەستایەوە، تەنها دانی بە دەسەڵاتی پاپا وپیرەزی خودا دانا و ئەوانی تری پەتکردەوە.
لەتەر گووتی: دەستبکەن بە پشکنین و لێکۆڵینەوە لەسەر هەموو توراسێکی کەسایی، تەنها توراسی چاکەکان قبووڵ بکەن ، واتە : ئەوانەی کە لەگەڵ ووتە و فەرمایشتەکانی خودا یەکدەگرنەوە.
بە واتایەکی تر هیچ یاسایەکی ئایینی نامانبەستێتەوە بە فەرمان و فەرمایشتەکانی پاپا وە، واتە مەسیحیەکان مافی ئەویان هەیە کە هەموو فەتوایەکی کەسایی پاپاوی پەتبکەنەوە، گەر بزانن ئەو فەتوایە هیچ پەیوەندی بە ڕەحی ئینجیلەوە نییە. (لەرەدا مەبەستی ئەو فەتوایە یە ، کە لە ناو دەقی ئینجیلدا نەبێت،،، و. ک.)

هەرلەبەرئەوە لەتەر هەموو نوێنەرایەتیکردنی پیاوانی ئایینی بەسەر خەڵکەوە پەتکردەوە یان بە شێوەیەکی تر ، هەموو شێوە واسیتەکردنی نێوان مرۆڤی مەسیحی و خودا پەتکردەوە ، کە زیاتر پیاوانی ئایینی دەیانوسیت خۆیان وەکو پردی پەیوەندی نێوان مرۆڤی مەسیحی و خودا دابنێن ، بەتەواو لەتەر دژی ئەم وەستایەوە. بگرە لەتەر پێی وابوو ، کە هەموو مەسیحیەک بە خۆی " پیاوەکی ئایینیە" ، وە ئەو کەس دەتوانێت ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە خودای پەروەردگارەوە بکات ، بێ بە ئەوەی پەویستی بە واسیتەکردن و پردی پەیوەندی هەبێت.
هەروەها کەسێکی مەسیحی بە خۆی دەتوانێت ، بە شێوەیەکی ڕاستەخۆ کتێبی ئینجیلی پیرۆز بخوێنێتەوە ، وە هیچ مەرجیش نییە کە دەبێت سەردانی پیاوەکی ئایینی بکات ، هەتاوەکو فێری بکات و شرۆڤەی

ئایەتەکانی بە بکات ، یان پرس بە پیاوانی ئایینی بکات ، ئینجا کتێبی ئینجیل بخوێنێتەوە. ئەو " واتە مرۆڤ" وەکو ئەوان " پیاوانی ئایینی " مەسیحیی و هەمان پلەو پایەشی لای خودا هەیە ، بگرە لەوانیشە باشتر و شەریفتریش بێت .
بەمشێوەیە لوتەر هەموو پلە هەرەمیەکانی ناو کڵێسای کاتۆلیکی لە پاپا سەندەوە و پاشانیش هەنایە خوارەوە. هەربەمشێوەیش گەورەترین زلەی توندی لە ملهووڕیی و دواکەوتوویی کڵێسا وەشاند و کەتایی بە بازرگانیکردن بە ئیمان و چەکی غوفران هێنا، کەلەوکاتەدا پیاوانی ئایینی دەستکەوتی زەریان لەم بازرگانییە وەردەگرت.

پرسی ژن

خاڵێکی گرنگی تر ئەویش پرسی ژنهێنان بوو. هەتاوەکو مارتین لوتەر نەهات، دەبوایە قەشەکان هەموویان ڕەبەن بوونایە و دژی فکرەی ژنهێنان یان ژنانی پاکیزە دەبوایە بە پاکیزەیی بمانایەتەوە، لە مارتین لوتەر دژی ئەمە وەستایەوەو ساڵی 1525 لەگڵ ژنە پاکیزەکاترین قۆن بورا خەزانی دورستکرد. ئەمەش بووە سەرەتای جیاکردنەوەی قەشەی پرۆتستاتن و کاتۆلیکی، چونکە کاتۆلیکەکان بەتوندی دژی شووکردنی پاکیزەکان و ژنهێنانی قەشەکانن.
کاریگەری لوتەر بەسەر ئەدەب و هونەری ئەوروپییەوە
دیارە مارتین لوتەر لەبارەی هونەرەوە بۆتایبەتی رازاندنەوەی کڵێساکان بە وێنەو تابلۆی هەڵهەڵنگ بەچوونکی تەواو پێچەوانەی هەبووە، ئەو دژی ئەم دیاردەیە بووە، هەربۆیە هەتاوەکو ئەمەش کڵێساکانی پرۆتستانەکان بەپێچەوانەی کڵێسا کاتۆلیک و ئۆرتەدەکسەکانەوە، دژی رازاندەوەی کڵێساکانن ، بگرە زیاتر قایلبکی ئاسایی لەخۆدەگرێت. بۆیە زەرکەس لوتەریان بەدوژمنی هونەری تابلۆکێشان وەسفکرد.
بەڵام لەرووی هونەری گەرانی ئایینییەوە، مارتین لوتەر شەشکی گەورەی خوقاندوە ، چونکە دەیان ئاوازی بە گەرانی ئایینی داناوە، ئەمەش لەرووی هونەرییەوە شەشک بووە لەگەرانی ئایینی کەلەو کاتەدا کراوە.
کاریگەری لوتەر بەسەر فکری ئەمانیی و ئەوروپییەوە.

هەموو مژووناسان و بیرمەندانی جیهان لەسەر ئەوە کۆکن، گەر ریفەرمی ئایینی لەئەوروپادا نەکرایە، ئەوا بەهیچ شێوەیک نەنیسانز سەری هەڵنەداو دواتریش شەشی فکری لەدایک نەدەبوو. ئەمەش بە ئەوە دەگەڕێتەوە، چونکە پێش ئەوەی فەیلەسووفانی قۆناغی نەنیسانز لەسەروو هەموشیانەوە" دیکارت، سیپێنزا، ڕەسو، ڤۆلتێر و

لەگ وکانت، هیگل" دەستبکەن بە شرۆڤەکردنی جیهان و پێوەندی مرۆڤ بەسروشتەوە، لەسەدەکانی ناڤین، مارتین لوتەر سەرەتا دەستیکرد بەرەخنەگرتن لەدەسەلاتی پاپایی، کەهەتاوەکو دەسەلاتی پاپای فاتیکان نەخرایە ژێر گوومانەوە، نەتوانرا، رەخنە لەدەسەلاتکانی تر بگیرێت.

لەم بوارەشدا کتێبکانی مارتین لوتەر بەتایبەتی کتێبی " ئازادی مرۆڤی مەسیحی" کاریگەری زۆری هەبووە لەسەر فکری ئەوروپیی بەتایبەتی لەرووی ئازادیی سیاسیی وفکریی و ئاینییەوە. بگرە زۆرێک لەمێژوونوسان ئەم کتێبە بەسەرەتای بەڕاوبونەوەی فکری ئازادی سیاسیی وئایینی دادەنێن.
لەلایەکی ترەوە لوتەر زۆر دژی تونددڕەویی ئایینی بووە لەهەمانکاتیشدا داوای لێبوردەیی و فکری ئازادی ئایینی کردووە. هەربۆیە دیسانەوە فکری ئازادیی سیاسیی و ئایینی و لێبوردەیی دگەڵتەوە بە لوتەر، کە دواتر بووە یەکێک لە بنەماکانی فکری مەدەرنی ئەوروپا، هەروەک ئەنجیلا مەرکلی راوێژکاری ئەڵمانیا لەپاش سوپاسکردنی لوتەر، رایگەیاند: ئەمڕۆ فکری لێبوردەیی بەتە رەحی ئوروپا.

لەلایەکی ترەوە کاریگەری گەورەی بەسەر بەڕاوبوونەوەی فکری ئازادی هەبووە، هەروەک هاشم صالح دەڵێت: ئامانجی یەکەمین پرسەی ئازادی ئەوەبوو، کە مەسیحیەت لە بیروباوەڕی خراپ و خورافات پاکبکاتەوە، بەتەواوەتی بە بە ئەوەی لە چوارچێوەی گشتیی ئایین دەربچێت، هەرلەبەرئەمەشە ناویان لەم پرسیارە نا (پرسەی یەفەرمی ئایینی). بەتەواوەتی پرسەی دووەمی ئازادی کە خەی لە فەلسەفەی هۆشگەری دەبینتەوە، خەی لە مەسیحیەت ڕزگارکرد و سەربەخۆیی فەلسەفی ئیعلانکرد و لە لاهووتی مەسیحی خەی جیاکردەوە.

لێبوردەیی و جیاکردنەوەی ئایین لەدەوڵەت

لەلایەکی ترەوە زۆرێک لە نووسەران و مێژوونوسان و بیرمەندان، تێزەکانی مارتین لوتەر و ریفەرمەکانی، بەسەرەتای جیاکردنەوەی دەسەلاتی ئایینی و دەسەلاتی سیاسی دادەنێن، ئەو بۆیەکەم کەس دادەنێن کەداوای جیاکردنەوەی دەوڵەت لە ئایینی کردبێت. پێشتر جۆرێک تێزاوج لەنێوان دەسەلاتی ئایینی و دەسەلاتی پاپای فاتیکان هەبوو، لە کاتێک لوتەر دژی دەسەلاتی فاتیکان وەستایەوە، وایکرد کە دەسەلاتی ئایینی لەناو ئەو شوێنانەی کە مەزهەبی پرۆتستانتاین هەبژاردووە، کەمتر بێت. لەڕاشەوە ئیتر فکرەی جیاکردنەوەی دەوڵەت

لەئایین لەئەوروپادا سەریهەڵداوە.

لەتەر و جوولەکە

یەکێک لەو رەخنانەی کە ئاماژەی مارتین لەتەر دەکرێت ئەوەیە کە دژی جوولەکەکان بووە، هەرچەندە سەرەتا دەستیان بووە، بەڵام دواتر دژیان دەوەستێتەوە و هەمان فکری ناحەزی کاتۆلیکی بەرامبەر بە جوولەکەکان هەبووە.

لەتەرو سیستەمی بازرگانیی و سەرمایەداریی

یەکێک لەجیاوازییە بنەڕەتییەکانی نێوان کاتۆلیک و پرۆتستانتەکان ئەوەیە، مەزهەبی پرۆتستانت زۆر گرنگی بەکاری تایبەتی مرۆڤەکان دەدات و داواش لە مرۆڤەکان دەکات، سوود لە سامانی سەرزەوینی و ژێرزەوی وەربگرن بۆ ئاوەدانکردنەوەی زەوی، ئەمەش بەکارەکی چاکەی دادەنێت بۆ مەسیحییەکان، بۆتایبەتی لای کالڤینەکان. بەپێچەوانەی کاتۆلیکەکانەوە،زیاتر دیانەوەت مرۆڤەکان لەخەشی ژیان دووربخەنەوە و گۆشەگیربن. هەربۆیە لەزەربەی ئەو ناوچانەی کەسەر بەمەزهەبی پرۆتستانت بوون گۆشەیەکی ئابووریی و بازرگانی گەورەی تێدا بەدیدەکرا، بۆتایبەتی لە هۆڵەندا، کە دواتر بووە بووکی بازرگانی ئەوروپاو بەهێزترین ناوچەی ئابووری جیهانی ئەوکات بووە. بەپێچەوانەوە وڵاتە کاتۆلیکەکان، لەرووی بازرگانی وئابووریەوە دواکەوتوبون. هەربۆیە زۆرێک لە فەیلەسووفەکان، یەکێک لەخاڵەکانی بەهێزبوونی سیستەمی سەرمایەداری ، دەگەڕێننەوە بۆ بەاوونەوەی مەزهەبی پرۆتستانتی.

تێڕوانینی ماکس ڤیبەر لەسەر لەتەر

ماکس ڤیبەر(1864 -1920) کەچی دوایکردووە. بەیەکێک لەزانا گەورەکانی بواری زانستی سۆسیۆلۆگی دادەنرێت و زۆرجاریش بەیەکێک لە دامەزرێنەرانی ئەم زانستەش دادەنرێت. دیارە ئەم کێشە فەیلسووفە ئەڵمانییە، کەمێک کتێبی گرنگی لەبارەی فەلسەفەو ئابووریەوە هەیە، لە یەکێک لەگرنگترین کتێبەکانی " ئەخلاقی پرۆتستانیی و رۆحی سەرمایەداری" کەلە ساڵی 1905 چاپ و بڵاوکرایەوە. ئەم کتێبە بەیەکێک لەسیما گرنگەکانی فکری ڤیبەر دادەنرێت.
ماکس ڤیبەر پێی وایە، پەیوەندییەکی ریشەیی لەنێوان مەزهەبی پرۆتستانتیی و سیستەمی سەرمایەداریدا هەیە، دەشێت: بزووتنەوە

ریفۆرمیستەکانی لەبواری ئایینی و مەزهەبی پڕۆتستانتی، کاریگەری گەورەیان بەسەر بەهەزبوون و پشکۆتنی سیستەمی سەرمایداری لەئەوروپادا هەیە. بەگشتی بۆئەم ئاوایە، مەزهەبی پڕۆتستانتی داوا لە مرۆڤەکان دەکات تەنز لە کارکردن بگرن و هەوڵ بدەن لەرێگەی کارکانیانەوە، لەخودا نزیک ببنەوە، هەروەها داوای ئاوەدانکردنەوەی زەوی دەکات بەتایبەتی مەزهەبی کالڤین. ئەمەش لەگەڵ ڕۆحی سیستەمی سەرمایەداریدا دەگونجێت، چونکە لای سیستەمی سەرمایەداری، کارکردن سەرچاوەی داهات و سوودە.
ڤیبەر پێی وایە، مەزهەبی پڕۆتستانتی زیاتر مەزهەبێکی دونیایی و داوا لەمرۆڤ دەکات، کە خەشی لەژیانی ئێستا ببینن ئەوەش لەرێگەی کارکردنەوە، بەپێچەوانەی مەزهەبی کاتۆلیکییەوە، کەزیاتر داوا دەکات، مرۆڤەکان خەشی ژیان هەڵبژێرنەخەمەتنەت و زیاتر کار بۆ خواپەرستی و ئەودونیا بکەن.
هەربۆیە ڤیبەر پێی وایە، گەر مەزهەبی پڕۆتستانتی و ریفۆرمی ئایینی لەئەوروپادا دروست نەبوایە، ئەوا سیستەمی سەرمایەداریش سەرنەدەکەوت، بگرە ریفۆرمی ئایینی بە پەویستی ریشەیی سیستەمی سەرمایەداری دادەنێت.
بۆچی مارتین لەتەر توانی سەرکەوتن بەدەستبهێنێت؟!
دیارە وەکو پێشتر ئاماژەم پێکرد پێش مارتین لەتەریش چەندین بزووتنەوەی تر لەئەوروپادا هەوەی ریفۆرمخوازیان لەبواری ئایینداداوە، بەڵام سەرکەوتوو نەبون. بەڵام ئەوەی کەوایکرد مارتین لەتەر سەرکەوێت، کەمەکتەری فاکتەری سیاسیی و ئابووری و کەمایەتی وتەکنیکی بوون.
پێش هەموو شتێک دەتوانین بڵێین ،دەزینەوەی ئامێری چاپ ، گەورەترین سوودی بە بزووتنەوە ریفۆرمخوازییەکەی لەتەر گەیاند، چونکە توانی کتێبەکانی بەرژەیەکی زیاتر چاپ و بڵاوبکاتەوە، چونکە پێشتر کتێب بەشێوەی دەستنووس هەبوو.
لەلایەکی ترەوە زۆرێک لەمیر و میرزادەکانی ئەوروپا ، لەناخیاندا دژی دەسەڵاتی ڕەهای پاپا بوون، ئەوانیش زۆریان نەیاندەویست بەئەوەی ببنە مەلیک بگەنەوە بە ڕەما، بگرە دەیانویست هەموو دەسەڵاتەکان لەلای خۆیان بێت، کاتێک پیاوەکی ئایینیش لەناو دەزگای ئایینی مەسیحیدا دەربکەوێت و بیەوێت کەتایی بەدەسەڵاتی پاپا بهێنێت، ئەمە تاادەیەکی باش وەکو بیتاقە وابوو بۆیان دەرچووبێت، هەربۆیە لەزۆر شوێندا ، میرەکان و پیاوە ئایینەکانی سەر بەمەزهەبی پڕۆتستانی بەرژەوەندی یەکی دەگرتەوە و دژی پاپا ڕاپەڕین.

لایەکی تروە لەو کاتدا کیشوەری ئەوروپا بەهەی سیاسەتی کۆنیالیستی و بەتایبەتی تاپانکردنی کیشوەری ئەمریکا بەهەردوو بشکۆیەوە وایکرد، سامانکی زەر بکەوتە ئەوروپاوە، ئەمش چینکی بازرگانی گەورەی لەدروستبوو، زەربشیان پشوازییان لە بچوونکانی لەتەر کرد، چونکە خزمەتی بەرژەوەندی ئەوانی دەکرد.
لەرووی کۆمەلایەتییشەوە، کۆمەڵگەی ئەوروپا بەتایبەتی چینی هەژاران و جووتیاران، زەر لەحاڵەتکی خراپدا دەژیان، بچوونکانی لەتەریان بکارهێنا، تاوەکو کۆتایی بەو وەزعە خراپەی خەیان بیهێنن و شەرش و راپەرین لەدژی دەسەاتی کۆساو میرکان بکەن، هەرچەندە لە جەنگی جووتیاراندا، لەتەر دژیان وەستایەوە، چونکە ئەو لەگەڵ خوێن ڕشتندا نەبوو.
هەموو ئەمانە بوونەی هەی ئەوەی کە سوود بە بزووتنەوەی مارتین لەتەر و مەزهەبی پرۆتستانی بگەینن.
کاریگەری بەسەر کۆمەڵگەی ئەڵمانیاوە
ئەمە تەواوی ئەڵمانییەکان بچاوی رەزو حورمەتەوە سەیری ئەم پیاوە دەکەن و بەیەکەک لەپیاوە گەورەکانی ئەڵمانیا دایدەنێن. مارتین لەتەر لە دوولاوە سوودی گەورەی گەیاندە ئەڵمانیا، یەکەم لەرووی زمانەوە، چونکە ئەو یەکەمین کەس بووە کەکتێبی بەزمانی ئەڵمانی نوسیوە، لەرەوە ئیتر ئەڵمانکان توانیان بەزمانی خەیان بنووسن،چونکە پشتر نوخبەی ڕشنفکری ئەڵمانی، بچاوی کۆمەوە سەیری زمانکەیان خەیان دەکردو هەر بەلاتینی دەیانووسی.
دووەم شتیش لەرووی فکریەوە، مارتین لەتەر بە دژایەتیکردنی دەسەاتی پاپا، جارکی تر دەسەاتی ناوچەیی بە میرکانی ئەڵمانیا زیادکرد، هەروەها لەرووی فکریشەوە، لەتەر توانی بچوونی ڕخنەگرانە لەناو مەشکی ئەڵمانکان بچێنێت و بچاوکی ڕخنەگرانەوە سەیری ژیان بکەن، ئەمش سەرەتایکی باشبوو بە لەدایکبوونی سەدان فەیلەسووفی ئەڵمانی.

دەرئەنجام:
بەدنییایەوە مارتین لەتەر تەنها زانایکی ئایینی نەبوو، هەروەها تەنها رابەرێتی ریفەرمی ئایینی نەکردووە، بگرە کاریگەری گەورەی بەسەر فکر و سیاسەت و فەلسەفەی ئەوروپا و جیهان هەبووە، بەواتایەکی تر دەتوانین بڵین، مارتین لەتەر شەرشگەرکی گەورەبووە لە بەرگی ریفەرمخوازکدا، چونکە ئەو کارانەی کەئەو لەوکاتەدا کردوویەتی، شەرشکی گەورەبووە. هەرلەبەرئەمشە هەموو جیهان ، بچاوی رەزەو سەیری ئەم پیاوە دەکەن.

-————————————

سەرچاوە:

Barbara Beuys.Luthers Glaube und seine Erben.Rowohlt Verlag.-1 Hamburg.1982
2/ مارتن لوثر، الإصلاحي. سايتى . www.deutschland.de/ar
3/ Luther der Große. /www.faz.net
500 /4 سنة على انشقاق مارتن لوثر عن الكنيسة الكاثوليكية .
رۆژنامەی النهاری لوبنانی: newspaper.annahar.com
5/ /www.zeno.org/Soziologie/M/max weber
6/ هاشم صالح . من الإصلاح الديني إلى التنوير الفلسفي. رۆژنامەی " شرق الاوسط" الجمعة – 15 ذو الحجة 1435 هـ – 10 أكتوبر 2014 مـ رقم العدد [13100]

تیـــــــودەر Adorno ,Theodor ئـادەرنۆ … نووسـینی : حەیـدەر هەمـوەند

تیەدەر ئادەرنۆ فەیلەسووف و کۆمەناسکی ئەمانی بوو کۆ لە ساڵانی نێوان (1903-1969) دا ژیاوە . ئادەرنۆ یەکێک بوو لە پێشەوانی قوتابخانەی فراکنفەرت Frankfurt School .
کارەکانی / بەچونەکانی
ئادەرنۆ لەگەڵ ماکس هۆرکهایمەر Max Horkheimer خاوەنی ئاراستەیەکی تایبەت بوون لە قوتابخانەی فراکفەرت .
ئادەرنۆ لە کتێبی دیالێکتیکی رۆشنگەریدا Dialectic of Enlightenment کۆ بەهاوبەشی لەگەڵ ماکس هۆرکهایمەردا نووسیویەتی رەخنە دەگرێت لە فاشیزم Fascism و پیشەسازی کولتووری (یان پیشەسازی رۆشنبیری) Culture industry . ئادەرنۆ پێیوایە کۆ ئازادبوونی عەقڵ لە ئەفسانە لە سەردەمی رۆشنگەریدا مەرج نییە هەمیشە ئاکامی باشی لێکەوتبێتەوە چونکۆ خودی عەقڵ بۆتە هۆزێکی ناعەقڵانی کۆ بەردەوام هەوڵی کۆنترۆڵی سروشت و مرۆڤ دەکات کۆ ئەمەش بۆتە هۆکاری ئازار چەشتن و مەینەتی .

ئادۆرنۆ بۆ پێچەوانەی بۆچوونی باوی کۆمەڵناسانەدا فاشیزم بە ئەنجامێکی سروشتی سیستەمی سەرمایەداری دەبینێت .

لە چەمکی پیشەسازی کولتوردا ئادۆرنۆ ڕەخنە لە ڕاگەیاندنی گشتی و کولتووری جەماوەری دەگرێت و پێیوایە کە ڕۆڵی چەواشەکارانەی دەستجەمعی پیادە دەکەن لە کۆمەڵگەدا چونکە کولتووری جەماوەری وەکو سینەما و بەرنامە تەلەفزیۆنیەکان و گۆڤارەکان و هتد کاڵای کولتووری بەرهەم دەهێنن کە مەبەستیان یاریکردنە بە کۆمەڵگە و ڕاکێشانیەتی بەرەو سلبیەت . لە ڕووانگەی ئادۆرنۆوە ئەم جۆرە کولتورە یان ڕۆشنبیریە جەماوەریە پەداویستیە دڕوونیەکان تێر ناکات بەڵکو هەڕەشەیە بە سەر هونەری بەرزی خاوەن جۆهەرێکی هزری و لە ڕاستیدا پەداویستیە دڕوونیە ڕاستەقینەکان بریتین لە ئازادی ، داهێنان و بەختەوەری ڕاستەقینە .

ئادۆرنۆ لە کتێبی دیالێکتیکی نەگەتیڤەکان Negative Dialectics بۆچونەکانی خۆی سەبارەت بە مرۆڤ و گەردوون و چاخی نوێ دەردەبڕیت و لە ژێر کاریگەری دیالێکتیکی هیگلی باسی ناکۆکیە دیالێکتیکەکان دەکات بەڵام لای ئادۆرنۆ تێز و ئانتی تێز هەرگیز ئاشتی ناکەن بە پێکهێنانی سینتێز . ئادۆرنۆ ڕەهاگەرایی ڕەت دەکردەوە و ئاگەرچی بیردۆزەکانی لەسەر بنەمای ماددیەت و دیالێکتیک دامەزرابوون بەڵام بیردۆزەکانی مارکسی سەبارەت بە ناکۆکی چینایەتی و ئابووری ڕەت دەکردەوە .
کتێبێکی دیکەی ئادۆرنۆ بریتیە لە تیۆری جوانیناسی Aesthetic Theory کە تێیدا باسی کارکردەکانی Functions جوانی دەکات لە هونەردا هەروەها پێوەندیەکانی نێوان هونەر و کۆمەڵگە پێیوایە کە پێویستە هونەر سەربەخۆ بێت و بەرگری لە حەق بکات .
ئادۆرنۆ چەندین کتێبی دیکەی هەیە .

دنیابینیی چینایەتی لە چیرۆکی "تەنها حەوت هەنگاو" ی

عەبدوڵا ئەحمەد سادقدا

دەق و ڕەخنە...

نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ)
کۆنەدا ٢٠١٦...

تەنها حەوت هەنگاو

هەرچەند تیغی هەنگاوەکانم ملی ئەو شەقامە بە چەند هەنگاو دەبڕێت ئارەزووی ژمارەدنی هەنگاوەکان لە مەشکمدا گینگڵ دەدات " یەک، دوو، سێ، ...، ...، ...، حەوت" سەرجەمی هەنگاوەکان لە شەستەی ئەمبەر تا ئەوبەر حەوتە. تەنها حەوت هەنگاو، ئارەزووی سەدان جار ژمارەنەوەی ئەوان بەهێزترە لە بەزاربوون و ماندووبوونی لەشە لاوازەکەم.
حەزی کەم کردنەوەی ژمارەی هەنگاوەکان مەلەکە و بەرەو گەستانی ڕەحیم ئاوە باڕفە دەکەن. ئەم حەزەم تەنها جارێک هاتە دی کاتێک فراوان کردنەوەیان هەست پێ کرابوو، ژمارەی هەنگاوە گەورەکان تەنها چوار هەنگاو بوو. چواری گەورە و حەوتی ئاسایی بەهەشت و دەزخ لێک دادەبڕێن. لەگەڵ ماڵ ئاوایی کردنی دوا هەنگاو تیشکی ڕوناکی لەدەرگای تاریکی دەدات و خەی دەکوتێتە ژوورەوە، جیهانی بەهەشت بەخەبەر هاتن لە تەماشاکەرانی پشانگای شەقامە پاکەکانی دەکات. لە تابلۆکانی ئەوە دا وێنەی ئەتەمبەلی نایاب و خانووی جوان و شەقامی پاک و کچی ناسک و نازدار بەرچاوی تەماشاکەرانی دەکەوێ کە حەزی هونەرمەندی تابلۆکان لەچەند ڕەنگێکی نامۆ جیهانێکی وای هەناوەتە کایەوە، تەنها حەوت هەنگاو پشانگای ئەو تابلۆ ڕەنگ و پەکانە لە جیهانی ئازار و تەکشان و جگە چپاوی گەورەتر لە خەی خاسە لەیەک جوە دەکاتەوە.

هەست کردنی دووریم لە حەوت هەنگاو لە بەختیاری هەتا هەتایی یەوە شتێکی ئاسایی یە. لام وایە گەر بەتو جارێکی تر چەقە لە ملی ئەو ڕەش مارە بنێم و بە ڕەق و کینەوە بیکەمە دوو لەتەوە ئەوا هەموو شتێکی کۆن کەتایی دێت و هی تازەش دەست پێ دەکات. بەڵام ئاخ هەزار جار وەک تینووی چاو لە ئاو بە تاسەوە ئەو شەقامەم بڕی و لە ناسەری و هەست بە نامرادی کردن بەولاوە هیچی ترم لە هەگبەی ئەم

گشتە سەختەمدا نەبینی یەوە. ئەوبەری شەقامەکە مەسیقایە، بەزمە، خۆشی یە ئاهەنگە، برسیەتی و هەژاری لە فەرهەنگی ئەوە دا ووشەی نامۆن و مانایان نی یە. " ئاخە دووری نەوان بەهەشت و دۆزەخ حەوت هەنگاو نی یە!؟" بە گومانم لەوەی کە کەمتریشە گەر بەتو ەاستە و ەاست ملی ەەگای ئەو بەر بگریتە بەر، کاتی بینی ئەم ماویە لە پێنج چرکە تە ناپەە هەر چوار چرکە دەبەت بە دوور لە ەامان و سەیرکردنی سەدیەکی وەی پەویستە بە پەەینەوە، سەیرە حەوت هەنگاو تەنها حەوت هەنگاو سەدیەکی پەویستە.
*
چاوپەکەوتنی یەکەم ەەژمان، ئەوان هەموو پەکەوە بوون تەنها من نەبەت کە لە جیهانە نامەکەوە بە نوێنەری ەاستەقینە هەەبژرابووم، پەکەوە دەدان. ئازاری هەستی بریندارم لە جیهانی خەیاڵی بە پایاندا بەرەو دەریایەکی ەەش ەای دەماڵیم. ئارەزووی دەست لەنێو دەست نانیان مەڵەکی سپی بوو لە قەفەزی تەڵبەندی شاپەەکانی قەڵەەشەیەکدا فەەفەی بوو. ەەژی دووەم لە جیهانەکەی خەمەوە پیرەسکەبی غەواسەی خەم لە خستەکار بەرەو چوار جیهانی تازە کە بە چوار مرەڤ نوێنرابوون سە کوە و کچە. دوو کوەی ئەسمەر وەیکەکی سپی کچەکەش هەر سپی بوو، بەەاستی جوانی یەکی ەوخێنەری هەبوو چاوم بەی یە چاوی هەستی ەوخانی کەنە قەەایەک لە ناخەوەمدا دەستی پە کرد. ئاوێنەی دەروون ووورد و خاش بوو. بینین تە ی دا بوو بە ستەم ەەژی دوایی دەرگا شەق و پەق بووکەی کەنە جیهانەکەم کردەوە و بەرەو پچەاندنی تەوقی دوورە پەرەزی کەوتمەەە.
هەستانە پەویەکی دەوویست تا نوێنەری بەەەز دەست بە کارەکانی بکات و سەرەتا بکەوێتە دووان. ەارایی و دووددی تەنگیان بە ناخەوی جەنابی هەنابوو بە ەزگاربوون لەو دەوەزمانە یەکسەر ەووم کردە کوە پەست سپی یەکە و ووتم :- (تاکەی ئەمە وا بین؟ با یەک بناسین.) وەەامکی هەمن بە ئەم پرسیارە چەکەرەی دا " من ناوم فریادە...ئەویش کاروان...ەزگار ئەمیش خوشکە گزنگە"

گزنگ بەیانەکی ەوونە. هیوایە، دەست پە کردنی کاری جیهانی ئەمبەرە و مژدەی ەەژەکی تازەی لەژەر باخەەی دا شاردەتەوە، بەیان حەزی کارکردن لەمبەر دەبزوێنە کە هەشتا نووستن باەی هەمنی بەسەر ئەوبەردا کەشاوە. کارکردنی ئەمبەر بەردەوامە تا ئەوارە و ئەوارەش نامرادی و بە بەشی میوانی ەەش و ەووتەکە دەکات و مژدەی دەست پە کردنی ەابواردن بە ووورگ زلەکانی ئەو بەر دەبات. لغاوی ئەسپی خەیاەی گزنگم شل کردبوو، پێنجەی هەەشە بەرەو چاوی ناخەوەم دەچوو، دەیقیژاند " تە مافی بیرکردنەوەی وات نی یە...شتی ئەوبەر بە

ئەمبار یاساغە پەیوستە گومرگ بدرێت، بەتەش نادرێت نەکەی کوڕە نەکەی بیر لە شتی وا بکەیتەوە، گزنگ ئەو بارەو تەش ئەمبار ئەو ئەوە و تەش تە". هەستی وەی بای ئەشی ماتەمی بەسەر شانی دەروەندا کەشا، بە دەنگیکی قووە وەکو قەناغی سە بوونی ژیانی بەق ایەخی خەی اخست.
بەم دەرکەوت کە ئزگار خەکی ئەمبارە و حەزی نزیک بوونەوەم چەکەرەی دا، بەهام ئەویش ئارەزووکانی خەی لەوبار تەو کردبوو، چەکەریان دابوو، رەگ و ئیشیان بە زەوی دا چوو بووە خوارەوە و جیاوازی لەگەڵ ئەواندا نەبوو.
تەبینی : فریاد حەزی لە گەرانی ئەژئاوایی دەکات گوە لە ئەژهەاتی ناگرێت. بەپێچەوانەی منەوە ئەوەی ئەمگی ئەژهەاتی پەوە نەبە حەزی لە ناکەم" " حەوت هەنگاو، تەنها حەوت هەنگاو بەڵ و ببەرە گەشت کەرکی نامەی ئەو جیهانە..بەڵ..بەڵ مل بنە و حەوت هەنگاو بەڵ و ئیزە ماڵکی ئەک و پەک ببینە کە گەڵای دارکانیان لەسەر دیواری حەوشکانیانەوە پەش وازی لە گەشت کەران دەکات، هەمنی یەکی تەواو، تەنانەت دەنگی پشیلەکانیشیان نایەت."

وەکو باسیان دەکرد ئەوە ماڵی کاروانە ئەوەش ماڵی گزنگە پاش چەند هەنگاوکی تر ئەوەش ماڵی فریادە بەڵاستی کە تیشکی ئاراستەکراوی خانووکە لەچاومدا جگیر بوو لەناخەوە قاقا پەکەنیم بزەیەک کەوتە سەر لەوم بەرەبەرە قاقاکە نزم دەبووەوە تا بوو بە کۆی گریانکی بە فرمسک بە خەکە ئەش و ئووتەکە، لە دڵی خەمدا ووتم " هەقی یەتی گەرانی ئەژئاوایی نەبەت حەزی لە نەکات چونکە ئەم خانووە لە ئیستگەی تەلەفیزیۆن دەچەت هەر بە ئەوە کراوە تیپە ئەژئاوایی یەکان ئاهەنگی تیا بگەڵن،"
*
چاوەکم بە خەمدا گەڵا و گەڵامەوە پەستی خەم تەنها ئەوەندەم لەو ژیانە ەایە بە مایەوە لە کۆوە هاتووم ەووی گەڵانەوەم ئاراستەی ئەوە بکەمەوە.
تەنها حەوت هەنگاو بکەشم و بگەڵەمەوە پەش سەدیەک. حەوت هەنگاو ئەمگەیەنەتەوە سادەیی سروشت و سادەیی مرۆڤ و ژیانی پە چەرمەسەری و تە کەشان، ئەو ژیانەی کە لە سەرەتاوە بەم دانراوە و لە ی اهاتووم، ژیانی ئەش و ئووتایەتی. " بە بە ترس حەوت هەنگاوکەت بکەشە."
لەسەر شەستکە اوەستام، ئاوەکی دواوە دەدەم بینینی گزنگ ئارەزوویکی بەدی نەهاتووە بە پەشیمانی و ترس پە یەکانت هەبەنەوە،

" ئەو یەک، دوو، سێ، چوار، پێنج، شەش، ئەوەش هەر حەوتی،"
هەموو شتێ گرایەوە جێ ی خۆی، سادەیی و ئازار، هەرگیز لە کۆشانی ئەو حەوت هەنگاوە پێشیمان نابمەوە بە دوا جاریشە کە کۆشام ئەو چەند هەژێش بوو بە ئابردوویەکی لەیادچووی تەمارنەکراو لە دەفتەری یادەکانمدا.

ئەیلوولی ١٩٨١
کەرکوک

تێبینی : لە کاتی تایپکردنی چیرۆکەکەدا دەستکاری خاڵبەندێ و هەنووسم نەکردووە و وەکو خۆی چۆن لە گۆڤارەکە بڵاو کراوەتەوە، ئاوام نووسیوەتەوە.

گۆڕانێک بەنێو سەرزەمینی دەق

"تەنها حەوت هەنگاو" (١) ئەو کورتچیرۆکەیە کە لەزمانی کەسی یەکەمەوە (من) یان منی چیرۆکنووس بەسەرهات و ئازار و خوێن و ئومێدی جیهانێک دەنەخشینێ کە هەنگێ هەژێ لە هەژان بەسەرهات و خوێن و ئومێدی هەر هەموومان بووبێت. خوێن و ئومێدی گەیشتن بە جیهانێکی خۆش و پاک و پێ لە ژیان. جیهانێکی خاڵی لە هەژاری و ستەم. ئەم خوێنە هەرچەند هەوایە، لەگەڵ ئەوشدا پەرجوویەک نایەت بیکاتەوە و خوێنەکە بگەڕێ بۆ ئاستی. گرێی ئەم خوێنەش لە سیاقی مەنهەگی نووسەر لەگەڵ خۆی و بە پشت بەستن بە فەنتازیا دەمانباتە کەنارەکانی مەبەست. نووسەر بە پشت بەشتن بە خەیاڵ و هەگزەکانی تری تەکنیکی چیرۆک بۆتایبەتیش شێوەی هەش ویستوویەتی دەرگایەک لەنێوان سنوورەکانی ئاگایی و نائاگایییدا بکاتەوە. واتە تەواوی ئەو واقیعەی کە لە سەر ئەرزی واقیعدا بوونی هەیە، خراوەتە نێو بەدەقی خەیاڵ و ئاگایانە خوێنەری بە کەمەندکێش کردووە. هەرچەندە لەسەر هووبەری هەندە پەرەگراف و دێری چیرۆکەکە خوێنەر لەمسی پێنتکی جوگرافیا و دیمەنە جەراوجەرەکانی نێو چیرۆکەکە دەکات، بەڵام گەر خوێنەر دەست بە لەوارەکانی ئاگاییەوە نەگرێ، زەر بە ئاسانی دەخزێتە نێو خەیاڵی نووسەر. ئەم ستایەڵە لە نووسین نەک هەر پەسندکراوە، بەڵکو جێگای ستایشە. بە وشەیەکی تر نووسەر هاتووە تەواوی هەزی هونەریی خۆی خستەتە گەڕ لەپێناو ئامانجێکی دیاریکراو، ئەویش نیشاندانی دنیابینی چینایەتی و ناردنی پەیامی سیاسی هونەرە بۆ ئەو لەشکرە لە خوێنەر، کە لە سەرەتای دەیەی هەشتاکانی سەدەی ئابردوو بە هەی هەلومەرجی سەرکوتی سیاسیی و نەبوونی ئازادی و بێکارکەوتنی ماشێنەکانی زیندان و گرتن و کوشتن

و تەرحیل و تەبعیس و قەدەغەکردنی کلتوور و بەنەکان و..تاد و زەر بە تایبەتیش لە شاری کەرکووک کە شوێنی لەدایکبووون و نمایشی دەقەیەکە، تینووانە چاوەوانی پەیامی شەشگەرانە بوون لە ئەدەب و هونەر. دەیەی هەشتاکان دەیەی نووسین و بەاوکردنەوەی چەندین دەقی سیاسیی بووین لە مژوودا کە جارێکی تر مەحاڵە دووبارە ببنەوە. (٢)

عەبدوڵا ئەحمەد سادق لەگەڵی ئەم چیرۆکەوە لەیەککاتدا هەم نمایشی توانایی چیرۆکنووسی خەیمان نیشان دەدات و هەمیش بچووون و تەواینی چینایەتی خەیمان پێ دەناسێنێ. تەواینی نووسەر لەسەر بنەمای جیاوازی چینایەتی و هەژاری و دەوەندی یان دروستتر بڵێین لەسەر بنەمای هەبوون ونەبوون بنیادنراوە. ئەم نمایشی دنیابینی نووسەر دەتوانین لە چەند گۆشەیەکی جیاجیاوە لێی بڕوانین و لێهەندە سیاسی و چینایەتییەکەی لە هەڵبژاردنی ناوەڕۆکەوە سەرچاوە دەگرن. ئەم دەقە و بەپێتییەکەی لە هەڵبژاردنی ناوەڕۆکەوە سەرچاوە دەگرن. نووسەر دەستی بە مەسەلەیەک بردووە کە بە یەکێک لە مەسەلە گرنگەکانی ژیان ئەژمارد دەکرێ. چیرۆکنووس هاتووە جیاوازی چینایەتی نێوان ئینسانەکانی خستەتە ژێر پرسیارەوە. ئەمە ئەو پەساپەرتەیە کە چیرۆکی "تەنها حەوت هەنگاو"ی لە ئاستی پەسندوە بە ئاستی دەخواز بەرز کردەتەوە و کەرڤی کردنی شەشگەتی نووسەری بردەتە سەر. بەڵام ئایا نووسەر هاتووە لە سەنگەری خەباتی کرێکارانەوە، یان باشتر بڵێین لەسەر بنەمای مملانێی نێوان کار و سەرمایەوە ئەو جیاوازیانە بخاتە ژێر پرسیارەوە؟ بەدنیاییەوە نەخێر. بەگەشمان ئەوەیە کە لە سەرتاپای چیرۆکەکە شتێک نییە ناوی خەباتی چینایەتی بێت و ئاسەیەک نییە کە ئاسەی سۆشیالیزم بێت. ئەم لەمپەرە بە پێینەوە بەرەو شەشگەتی کە بە بچووونی من لە نائاگاییەوە سەرچاوەی گرتووە، خاڵی لاوازی ئەو دنیا بینییە کە هەوە ئەدەم لە هەنگاوی داهاتوودا خەستەکانی بخەمووو.

خەستەکانی دنیابینیی نووسەر

عەبدوڵا ئەحمەد سادقی چیرۆکنووس لە سەرەتای دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابەدوو وەک هەر گەنجێکی ئەو سەردەمە مەیلی فیکریی چەپ و لێکدانەوەی چینایەتی بە ژیان و کەمەگە و دیاردەکانی هەبووە. ئەو لە ڕوانگەیەکی شەشگەرانەوە هەڵە دراماییەکانی نێو چیرۆکەکەی داشتووە و هەوێشی داوە لە هەر لەو سەنگەیەوە پەیامی سیاسی – چینایەتی خەی بگەنێ. نووسەر جوان ئیشی لەسەر ماتریاڵەکانی دەوروبەر کردووە و هەر لەگەڵی ئەو ماتریاڵانەوە نووسەر

لەپرسیارە گەورە و گرنگەکان نزیک دەبەتەوە. پرسیاری ئەوەی بە ئەمبەر ناڵەک و ناشرینە؟ بە ئەوبەر پاک و جوانە؟ ئەمبەر بە دەزەخ و ئەوبەر بە بەهەشتە؟ کچانی ئەمبەر بە لەناو زەحمەتییەکانی ژیان تووشی فێلاکەتباری بوون و کچانی ئەوبەر ناسک و نازدارن؟ ئەم جیاوازییە بە هەیە؟ کە خوەقاندوویەتی و کە بەرپرسە لێی؟ بەڵام ئاشکرایە هونەر نایەت وەڵامی سیاسی ئەم پرسیارانە بداتەوە. هونەر تەنها ئاماژەکان نیشان دەدات و خوێنەر بەتایبەتی خوێنەری زیرەک دەبە خەی لە دووتوێی دەر و ڕستەکان و پەڕەگرافەکان هەم پرسیارەکان و هەم وەڵامەکانیش بدۆزێتەوە.

کات سەرەتای دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردووە، چەند مانگێکە جەنگی کەنەپەرستانەی نێوان عێراق و ئێران هەڵگیرساوە، خەڵک بە لەشاو بەرەو بەرەکانی جەنگ بەرە دەخرێن. جگە لە ژنان و منداڵان و قووتابیان و کارمەندی دەزگاکانی خزمەتگوزاری و پەروەردە، ئیتر تەواوی کەمەڵگە سەربازە و خراوەتە ئامادەباشییەوە. شوێن لە ووبەری چیرۆکی تەنها حەوت هەنگاو گەڕەکی ڕەحیم ئاوا ی شاری کەرکووکە و بە تایبەتیش جادەی گشتی کەرکووک – هەولێر. ئەم جادەیە ئەم گەڕەکەی کردەتە دوو بەشەوە. بەشی باکووری جادەکە لە ڕەحیم ئاوای کۆن و عەرەسکە و تا دەگاتە گەڕەستانەکەی ڕەحیم ئاوا درێژ دەبەتەوە و بەشی باشووریشی لە خانووەکانی شەریکەی نەوت و مامۆستایان تا دەکات بە گردەکەی تەپە شار بەتەوە. لەووی هونەری تەلارسازییەوە بەشی باشوور خانووەکان جوانتر و گەڕەکان پاکتر بوون، چونکە لانی کەم زەربەی ئەوانەی لەو گەڕەکانە دەژیان خوێندەوار بوون و ئاگایی کەمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییان لە ئاستێکی باشدا بوو بە بەراورد بە بەشی باکوور.(٣) ” ژمارەی هەنگاوە گەورەکان تەنها چوار هەنگاو بوو چواری گەورە و حەوتی ئاسایی بەهەشت و دەزەخ لێک دادەبڕێنن. لەگەڵ ماڵ ئاوایی کردنی دوا هەنگاو تیشکی ونا کی لە دەرگای تاریکی دەدات و خەی دەکوتێتە ژوورەوە جیهانی بەهەشت بەخەبەر هاتن لە تەماشاکەرانی پشانگای شەقامە پاکەکانی دەکات، لە تابلۆکانی ئەوە دا وێنەی ئەتەمبیلی نایاب و خانووی جوان و شەقامی پاک و کچی ناسک و نازدار بەرچاوی تەماشاکەرانی دەکەوە کە حەزی هونەرمەندی تابلۆکان لەچەند ڕەنگێکی نامۆ جیهانێکی وای هەناوەتە کایەوە، تەنها حەوت هەنگاو پشانگای ئەو تابلۆ ڕەنگ و پەکانە لە جیهانی ئازار و تەکشان و جگە چپاوی گەورەتر لە خەی خاسە لە یەک جوە دەکاتەوە.”(٤) لەم دیمانەوە یەک : نووسەر یان چیرۆکنووس لەم دەقە ئەدەبییەدا هەڵگەی تەوانینێکی چەپ بووە و هەر لەو دیدگا و دنیابینییەوە تەماشای

ژیان و دیاردەکان و کۆمەڵگە و ئینسانی کردووە. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە چیرکنووس حەتمەن دەبێ کەسێکی مارکسیست یان سۆشیالیستخواز بووبێ، نەخێر. هەڵگری تەوانینی ناسیونال – چەپ بووبێ. ئەمە کۆشەی ئەمە و خوێنەریش نییە. ئەمە تەنها لە فەزا و ئاتمۆسفیری چیرکەکەوە هەڵوەست و تەوانینی نووسەر دیاری دەکەین

دوو : خودی جیهانبینییەکە دنیابینییەکی شەڵشگێرانە نییە و هەوانگەی سۆشیالیتی یان مارکسیستی زاڵ نییە بەسەریدا، بەڵکو دنیابینییەکی زیاتر پۆپۆلیستییە. چونکە نووسەر پەی وایە خەبات و تەکۆشان تەنها لەنێو کوخ و خانووە نزمەکاندا بوونیان هەیە. " تەنها حەوت هەنگاو بکەشم و بگەمەوە پێش سەدیەک حەوت هەنگاو ئەمگەیەنێتە سادەیی سروشت و سادەیی مرۆڤ و ژیانی پڕ چەرمەسەری و تە کۆشان، ئەو ژیانەی کە لە سەرەتاوە بەم دانراوە و لە ی هاتووم، ژیانی ڕەش و هووتایەتی."(٥) نووسەر پێی وایە خانووکانی سەر شەقامە پاکەکان، کچانی ناسک و نازدار، خوێندەوار و ڕۆشنبیر و مامەستا و تەنانەت کرێکارانی کەمپانیای نەوتیش، شەڵشگێڕتی و کار و چالاکی شەڵشگێڕانەیان لە ناوەشێتەوە. لەکاتێکدا کرێکارانی کەمپانیای نەوت بەپێی مەوقیعیەتی کارکردنیان کە شادەماری ئابووری وڵات بەڕێوە دەبەن، نەک هەر کاری شەڵشگێڕانەیان لە دەوەشێتەوە، بەڵکو گەر ئیرادە بکەن و بیانەوی دەتوانن چەرخی نیزامی سەرمایەداری لە عێراق ڕابگرن. وەک لە ساڵی ١٩٤٦دا مەژووی خەباتی چینانەتی عێراقیان بە مانگرتنی گاورباغی نەخشاند. لە لایەکی تریشەوە ڕابەری خەباتی چینایەتی جیهانی و بەرزترین خەباتی کەمۆنیزم (کارڵ مارکس) خەی کرێکار نەبووە و هەرگیز بەژێک بە جلی کۆن و کرێکاریەوە نەچووە بە ئیشکردن و چەند پاوەندە بە جینی هاوسەری و منداڵکانی بەدەست بهێنێت. بەڵکو مارکس ڕۆشنفکرێکی سەردەمەکەی خەی بووە بەڵام لە مەوقیعیەتی چینایەتی کێکاراندا بووە. بەیە چیرکنووس نێتوانیوە قامکی بخاتە سەر دەرد و مەینەتەکان و دەستنیشانکردنی ڕێگاچارەی گەنجاو و عەمەلی بە ئەو نهامەتیانە. ئەویش نەک لەبەر ئەوەی چیرکنووس لەو سەردەمە قووتابی زانکە بووە، بەڵکو لەبەر ئەوەی ئەو هۆشیاریە چینایەتییەی کە دەبوو لەبەردەستی بە، لەبەر دەستی نەبوو.

سێ : چیرکنووس کۆشکان و واقیعەکان دەبێنە بەڵام بە ناڕۆشنی لە هەزکان و سەنگەرە چینایەتییەکان دەڕوانێ. ئەو هەزکان و

ململانێکانیان لەسەر بنچینەی دابەشبوونی جوگرافیا دابەش دەکات، نەک لەسەر بنچینەی پەیوەندی نەوان کار و سەرمایە. چیرەکنووس لە ڕاستیدا نە هەڕە واقیعییەکان و نە سەنگەرە چینایەتییەکانی نەبینیوە. هەر بۆیە بەشێک لە هێزی واقیعی چینایەتی کرێکارانی عێراق و کوردستان بە بەرەکەی ئەوبەر دەزانێ. ئەم ئاحاڵییبوونە بە دەستی ئەنقەست نەخراوەتە ڕوو، تا خەڵکی بکاتە چاوی خوێنەر و خەڵکی زەحمەتکێشی کوردستان، بەڵکو لە ڕێژەیی ئاستی تێگەیشتنی نووسەرەوە سەرچاوەی گرتووە.

چوار : نووسەر بچووکترین دژەکردار لەئاست ئەو واقیعە نانوێنە و ئەمەش بەڵگەی ناشارەزاییەکی تەواوە. واتە نووسەر و حیکایەتخوان کە هەردووکیان یەکن جگە لە گەڕانەوە و نیشاندانی دەخەکی تایبەت بەئەوەی بچووکترین هەنگاو بنێ بە دەستکاریکردنی، کەتایی بە چیرۆکەکە دێنێ بەوەی کە دەگەڕێتەوە ئەمبەر و دەچێتەوە ناو هەلومەرجە دژوارەکەی خۆش و ووتەکان. ئەمە جارێکە لە تەسلیمبوون بە واقیع. تەسلیمبوون بە بۆئیرادەیی و تەبلیغات و پەوپاگەندەی چینی بورژوازی لەوەی کە دەڵێ هەژاری و دەوەمەندی هەر لە ئەزەلەوە بوونیان هەبووە و هەیە. لەڕەوە پەنا نەبردن بە کردار و یاخیبوون، هەوڵنەدان بە گۆڕینی ئەو واقیعە، نووسەر دەخاتە خانەی پاسیفیستبوونەوە. لەکاتێکدا نووسەر بە جیددی هەوڵی داوە پاسیفیست نەبێ و لەئاستی ووداوەکان بێت.
لەڕەوە دیسانەوە دەگەینە سەر ئەو شاهیدەی کە بەهین جیهانبینی چیرۆکنووس لە هەوڵدان بە نیشاندانی جیاوازی چینایەتی نەوان ئینسانەکان جێی پشتیوانییە و لەهەمان کاتیشدا لە هەڵبژاردنی ماتریاڵەکانی ئەو نیشاندانە نایتوانیوە ئامانج بپێکێ و بگات بەو مەبەستەی کە خۆی دەیەوێ.

ئەدەب و پەیامی سیاسیی

ئەدەب وەک چالاکییەکی فیکریی ئینسان هەمیشە لە گۆشەنیگای بەرژەوەندی جیاوازەوە دەتە نمایش کردن. لەوتەی کەمەڵگەی مرۆڤایەتی دابەش بووە بەسەر دوو چینی دژ بە یەک، شوناسی ئەدەبیش لەسەر بنەمای ململانێی نەوان ئەو دوو چینە دەتە پێناسەکردن. بە واتایەکی تر ئەدەبێک نییە غەیرە چینایەتی بێت. چونکە لە کەمەڵگەیەکدا کە ئێستا ئێمە بە ناچاری ژیانی تێدا بەسەر ئەبەین و لەسەر ناکۆکی چینایەتی و دەسەڵاتی چینایەتی بنیاتنراوە، توانای دەربڕینی هەستە پێتییە مرۆییەکان سەبارەت بە پەیوەندییەکانی خەمان بە کەسانی دیکەوە بەئادەیکی یەکجار کەمە.(٦). بۆیە لەم

سەردەمی سەرمایەداریی‌ی کە ئەمڕۆ مەرکی خۆی بە هەموو شتێکەوە ناوە (بەسەردەمی نووسینی چیرۆکەکەشەوە)، ئەدەب و هونەر یان سەرمایەداری(بەرژوازی) یان کرێکاریە. بەپێ ئەو ئەدەبی کە گوزارشت لە واقیعی خەبات و ململانێی چینایەتی کرێکاران دەکات لە دژی سەرمایەداران بە ئەدەبێکی شۆڕشگێڕانە دەتە ئەژمار. ماهیەتی ئەم ئەدەبە شۆڕشگێڕە هەڵگری جۆرێکە لە پەیام کە تەدەکشی هۆشیاری چینایەتی خوێنەر یان کرێکاران و زەحمەتکێشان بەرێتە سەر. لە چیرۆکی (تەنها حەوت هەنگاو) چیرۆکنووس هەوڵیداوە پەیامی ئەدەب بە شێوەیێکی هونەرییانە بگەێنێ، بەڵام گرفتێکی لێوەدایە نەیتوانیوە ئەو ئەنجامە بپێکێ. چونکە " ئەدەبی کرێکاریی پارێزەری بەرژەوەندی کرێکارە هەوڵیش دەدات لەژێر سێبەری خەباتی کرێکاری لەسەر ئەو ئایکۆنانە کار بکات کە ڕەمزیان هەیە لەبەردەنپشەوەی خەباتی چینایەتی."(۷). چیرۆکنووس ویستوویەتی بەشدار بوونی کارای خۆی لە بزووتنەوەی ڕادیکاڵیزمی کەمەڵگەی کوردستان لەڕێگەی نووسینەوە بباتە پێشەوە. ئەم دەقەش جوانترین گەواهییە لەسەر ئەو بەشداریەی عەبدوڵا ئەحمەد سادقی چیرۆکنووس. (۸)
چیرۆکنووس تێکۆشاوە باسی نا دادپەروەری بکات، باسی جیاوازی نێوان ئینسانەکان بکات، باسی دوو دنیای تاریک و ڕووناک بکات کە هەردووکیان لەسەر یەک سەرزەمین بوونیان هەیە. بەڵام جێی داخە چیرۆکنووس بۆئەوەی لە ماناکانی دادپەروەری و خەبات و تێکۆشان و شۆڕش لە تێوانینی چینایەتی کرێکارانەوە گێشتبێ، ئەو کارەی کردووە. ئەمەش ئەو ئاریشەیەیە کە لە گێاندنی پەیامی سیاسیی دەقەکە هەست پێدەکرێت.

ئەم چیرۆکە لەڕاستای هەستەنگاندنێکی بابەتیانەوە، دەتوانین بڵێین کە هەوڵێکە لەپێناو فەراهەمکردنی زەمینەی پرسیارکردن لەسەر ناعەدالەتییەکانی نەو کەمەڵگە و ژیان. هەوڵێکە بە نیشاندانی ڕووی دزێوی ژیانێک کە سەرمایەداری بێ بەرهەم هێناوین. بەڵام نەیتوانیوە بەهۆشنی و بە قووڵی ڕەبچەتە نەو بابەتەکەی. بە واتایەکی تر نەیتوانیوە پێنج بخاتە سەر ئەسڵی بابەتەکە.

دەربارەی فۆرم و زمان

لە "تەنها حەوت هەنگاو"دا، حیکایەتخوان کەسی یەکەمی تاکە (من)، کە لە ڕەگەی وتووژ لەگەڵ خۆیدا (مەنەلۆگ) لە شوێنکاتی ڕووداوەکان بە هاوکاری ژمارەیەک کارەکتەر وەک (حیکایەتخوان و فریاد، کاروان، ڕزگار، گزنگ) کە بوونی ئەو کارەکتەرانە نەیتوانیوە ئیزافەیەکی گرنگ بخاتە سەر دەقەکە. فەنتازیاش

هەکارەکە کە حیکایەتخوان بە هەیوە دەچێتە دەرەوەی جوغزی خیانەتی و دەتە ژوورەوە. واتە خیانەتێکی گرنگ و بایەخدار دەگێڕێ لە چیرۆکەکە. چونکە چنینی ڕووداوەکان بەجۆرێکە بواری کەمی بە خوێنەر هیشتۆتەوە بەشداری ڕووداوەکان بکات. هەرچی زمانیشە کە ئەو چیرۆکەی پێنووسراوە، زمانێکی ڕەوان و کوردییەکی پەتیی سادە و جوانە. لەووی ڕێنووسیشەوە، هەرچەندە گۆڕاری کاروان (خوولی یەکەم) تا ئاستێک پەیڕەوی لە ڕێنووسی کۆڕی زانیاری کورد دەکرد، بەڵام بە وردبوونەوە لە ڕێنووسی ئەم چیرۆکە دەبینی هەڵەی ڕێنووسی زۆر کەم تێدایە و بە بڕاورد بەو سەردەمە(سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو) زۆر لە پێش بووە و تێنانەت دەتوانم بڵێم کە ڕێنووسی چیرۆکی "تەنها حەوت هەنگاو" لە ڕێنووسی زۆربەی نووسەرانی ئەمڕۆ دروستتر و چنینی زمانەکەشی جوان و کوردییەکەشی ڕەوان ترە.

ئەنجام

چیرۆکی "تەنها حەوت هەنگاو" هەوڵێکی جوان و سەرکەوتووی چیرۆکنووسی کەچکردوو عەبدوڵا ئەحمەد سادقە، کە لەنێو واقیعی ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی شارێکی پیشەسازی وەکو کەرکووک ویستوویەتی بە تەوانینێکی چینایەتییەوە، لە کەشێ گەورەی جیاوازی چینایەتی بدوێ و لەڕێگەی تەوزیفی شوێنەوە و بە هونەرێکی جوانەوە، لە پایەکانی هەڵکشان بەرەو داهێنان نزیک بێتەوە. چیرۆکنووس ورد لەسەر پەیامی سیاسی – چینایەتی چیرۆکەکەی ئیشی کردووە گەرچی بەهەی ناڕەشنی و نەبوونی ئاگایی تەواو لەسەر بنەماکانی خەباتی چینایەتی نێوان کرێکاران و بەرژوازی و تێنەگەیشتنی ورد لە نیزامی سەرمایەداری، نەیتوانیوە پەیامێکی ڕەشن بگەیەنێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بە هەوڵێکی سەرکەوتوو دادنرێ لە پانتایی ئەو بزووتنەوە ئەدەبییەی سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، کە بە گەڕان بەنێو ئەو بزووتنەوەیە و مێژووەکەیدا ڕەنگە ئەو بەرهەمانەی لەئاست ئەم چیرۆکەن، لە پێنجەکانی دەست تێپێ نەکەن.

سەرچاوە و پەراوێزەکان

١- تەنها حەوت هەنگاو نووسینی عەبدوڵا ئەحمەد سادق گۆڤاری کاروان ژمارە ١٦ کانوونی دووەم ساڵی دووەم ١٩٨٣ لاپەڕە ٥٦ و ٥٧.
٢- نموونەش بۆ ئەو دەقانە چیرۆکی "ئامردەکان" ی چیرۆکنووسی

کەچکردوو محەمەد موکری و هەروەها چیرۆکی " دووربین" ی حەمەفەریق حەسەن و شیعری " دوا نامە" ی هەڤاڵ کۆستانی و زۆری تر کە ئەو سەردەمە لە سەر هووپەی هەژنامە و گۆڤارەکان بڵاو دەبوونەوە.
٣- هەیکەشی دەگەڵتەوە بۆ دزاین و شۆڕشی هەژئاوایی خانووکانی شەریکەی نەوت کە ئینگلیزەکان(دەسەڵاتی ئەو سەردەمەی نەوتی ئینگلیز) لەسەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو بۆ کرێکارانی کەمپانیای نەوت دروستیان کرد. دیارە کە ئەمبار و ئەوبار بەو جیاوازییە وەسف دەکەین لە واقیعدا خودی ئەو جیاوازییە زۆر بەرچاویی نییە، چونکە لە بەشی باکوریش گەلە خوێندەوار و سیاسەتمەدار و هونەرمەند و ئەدیب و نووسەری تیا هەڵکەوتووە و هەنگە لە بەشی باشووریش هەبن نەخوێندەوار یان ئاستی ئاگایی لەئاستی پێویستدا نەبووبێ. ئەوەی زیاتر مەبەستە گۆشەنیگای نووسەرە کەلەسەر بنەمایەکی دروست بنیاد نەنراوە.
٤- تەنها حەوت هەنگاو نووسینی عەبدوڵا ئەحمەد سادق گۆڤاری کاروان ژمارە ١٦ کانوونی دووەم ساڵی دووەم ١٩٨٣ لاپەڕە ٥٦. بە دەستکاری وەک خەی هەنووس کراوەتەوە.
٥- تەنها حەوت هەنگاو نووسینی عەبدوڵا ئەحمەد سادق گۆڤاری کاروان ژمارە ١٦ کانوونی دووەم ساڵی دووەم ١٩٨٣ لاپەڕە ٥٦ و ٥٧.
٦- لودڤیگ دەیرباخ و کۆتایی فەلسەفەی کلاسیکی ئەماڵنی فریدریک ئەنگڵس وەرگێڕانی سالار هەشید لەبڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیر و هەشیاری ی ن ک ٢٠٠٥ لاپەڕە ٤٩.
٧- شیعری شەشگۆشانە و پەرجووی هەمەش زینەدووبوون عەبدوڵا سەلمان(مەشخەڵ) گۆڤاری هانا ژمارە ١ خووەی دووەم ٢٠١٦ لاپەڕە
٨- چیرۆکنووس عەبدوڵا ئەحمەد سادق لە ١/١/١٩٥٨ لە شاری کەرکووک لەدایکبووە. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی هەر لەشاری کەرکووک تەواو دەکات و پاشان لە زانکۆی موستەنسریە لە شاری بەغدا وەردەگیرێ. ساڵی ١٩٨٦- ١٩٨٧ خوێندنی زانکۆ تەواو دەکات. ژمارەیەک کورتەچیرۆکی نووسیوە و کۆژمارەیان لە بیست کورتەچیرۆک زیاترە. ماوەیەک لە هادیەی ئازادی حیزبی شیوعی کوردستان چەند بەرنامەیەکی پێشکەش کردووە و هەورەها چەند ساڵێکیش مامۆستا بووە لە پەیمانگای لە هەولێر. دواجار لەهەڵکەوتی ١/١٠/٢٠١٢ ئەم چیرۆکنووسە لەتەمەنی پەنجا و چوار ساڵیدا ماڵئاوایی لە ژیان و ئەدەب و چیرۆک و داهێنان دەکات.

گۆڕانکاری بە دەستووریکی کات بەسەرچوو ئومێدکی بەهودەیە! ... هیوا ئەحمەد

ئەو باڵادەستی و براوەی مەیدانی شەڕ و هەڕەشەهاوسێنگی سیاسی وسەربازی و ئابووری تازەی نێوان لایەنە سیاسیەکانی کە چەنیەتی و جۆری ئەو دەستوورو هاوکۆتنە لە نێوانیاندا دیاریدەکات نەک بە پێچەوانەوە!
لە دوای هەواوکانی یەفرانەدەم و ئاشبەتاڵی ١٦ی ئۆکتۆبەر و تەسلیمکردنەوەی کەرکوک و سەرجەم ناوچە جێناکۆکەکان بە سوپای عێراق و حەشدی شەعبی و شکستی سەربازی و سیاسی هێزە کوردیەکان، لە لایەن حکومەتی هەرێم و حیزبە کوردیەکانەوە بەدەسەاتدارو بەناو ئۆپۆزیسیۆنیانەوە باس باسی گۆڕانکاریە بە دەستوری عێراق.

بەڵام گۆڕانکاری بە کام دەستور؟! دەستورێک کە ئێکسپایەر بوە و بە کردەوە چیتر کار بە بەندە هەستیارەکانی ناکرێت! ئەوەی گفتوگۆ و مەرجەکانی دانوستاندن و شێوە و بنەمای پێیوەندی تازەی نێوان دەسەاتدارانی هەرێمی کوردستان و حکومەتی ناوەندی دیاریدەکاتەوە ئەو هەڕەشەهاوسێنگی و لاسەنگی هێزەی ئێستا وئەمریە کە لەمەیدانی شەڕ و بواری سەربازی و جیۆپلەتیکی و ئابووری و ناوچەیدا بە قازانجی حکومەتی ناوەند و زیانی هەرێم شکاوەتەوە نەک دەستورێک کە لەسەردەمێکی تر وهەڕەشەهاوسێنگیەکی جیاوازتری نێوان ناوەند وهەرێم داڕێژراوە و هاوکۆتنی لەسەر کراوە.

هەرچەندە دەستوری کۆنەپەرستەکەی عێراق لە هاڕی داشتن وبەیاردان لەسەری تا ئەمڕە هەرچی پرسە گرنگ و هەستیارەکانی ناو ئەم دەستورەیە تەنانەت یەک بەندیشیان لەجێبەجێ نەکراوە؛ وەک ماددەی ١٤٠، ناوچە جێناکۆکەکان، بودجەی پێشمەرگە و یاسای نەوت وگاز .. بەڵام ئەمە دەستوری سەردەم و هەلومەرجێکی سیاسی دیاریکراوە لە هەڕەشەهاوسێنگی نێوان هێزە ئیسلامیە شیعی و سونیەکان و ناسیونالیزمی کورد و عەرەب بە باڵادەستی ئەمریکا لە ناوچەکە وعێراقی دوای هاوخاندنی هاژەمی بەعس و سەدام. ئەو کات عێراق لە لایەن سوپای

ئەمریکاوە داگیر کرابوو، حکومەتکی ناوەندی بەهێزی پێچک وسوپایەکی بەهێز بونی نەبوو، ناسیونالیزمی قەومی عەرەبی و ژەمی بەعسکەی ڕوخێنرابوو، هێزە ئیسلامیە شیعی و سونیەکانیش تازە پێیان دەخستە ناو دەسەاتەوە لە عەراق و دەسەاتکی ئەوتۆیان نەبوو، ئەرانیش هێشتا کاریگەریکی ئەوتۆی نەبوو لە عەراقدا، لە بەرامبەریشدا تەنها هێزێک کە یەک دەستترو جگەو ێگەیەکی باەدەستری هەبوو لەچاو ئەوانی تردا ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانی کوردایەتی بوو کە چەپڵەدەرو دەستی سیاسەتکانی ئەمریکا بون و بە یەک دێە زیاتر بوو، سەرەای شەی ناوخکێیان و ناکێیکانیان، لە هەرەمی کوردستان دەسەاتدار بوون.

لەم هەلومەرجە سیاسی و هێزهاوسەنگیەدا بوو کە دەستوری عەراق بەسەرپەرشتی پەل برەمەر حاکمی سەربازی ئەمریکا لە عەراق و مەجلیسی حوکم داەژرا. هەر بەهەی ئەم فاکتەرانەوە بوو کە ناسیونالیزمی کورد بە پشتیوانی ئەوکاتی ئەمریکا توانی دەسکەوتکی زیاتر بە بەشداری لە دەسەاتی سیاسی عەراقدا بەخەی بپچەت، وەک فیدەالیەت لە جیاتی ئەتەنەمی، بەشە بودجەی ١٧%، پستە سیادیکان، مادەی ١٤٠ و ناوچە جێناکەکان وبودجەی پێشمەرگە و دەسیەی نەوت و... بەەام ئەمرە ئەو هەلومەرجە سیاسی و هێزهاوسەنگیەی ئەو کاتە کە بە قازانجی حیزبە کوردیەکان بوو گەاوە و ئەمە هاوکێشەکە بەقازانجی حکومەتی ناوەندی و ئیسلامی سیاسی شیعی شکاوەتەوە. ئەمریکا بەەسمی لە عەراق و ناوچەکەدا شکستی سیاسی و سەربازی خوارد و زەر پاشکەشی کردوە و بیاردەری یەکلا کەرەوە نییە لە ناوچەکەدا و ەقیبگەلکی تری وەک ڕوسیا و ئەوروپای لەبەرامبەردا بە پەیدا بووە، ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەوپەی پەرتەوازەیی و دابەشبوندان و نوقمی قەیرانی سیاسی و حوکمەانی و ئابوری بون، لە بەرامبەریشدا حکومەتی ناوەندی و هێزە ئیسلامیە شیعیەکان و سوپا و میلیشیا چەکدارێکانی وەک حەشدی شەعبی لەەوی سەربازی و چەک و جبەخانە و توانای شەکردنیانەوە بەهێزتر بون، بە تایبەتیش دوای کەتایهاتنی شەی دژی داعش و کەتایهێنان بەدەسەاتی داعش و ئیسلامی سیاسی سونی لە ناوچەکانی عەراق و سوریا و پەلاماری سوپای عەراق و حەشدی شەعبی بەسەر کوردستان و داگیرکردنەوەی کەرکوک وهەموو ناوچە جێناکەکان بەپشتیوانیەکی بەهێزی ئەران، هاوسەنگی هێزی بە قازانجی حکومەتی ناوەندی و ئیسلامی شیعی شکاندەتەوە، ئەستا بەپشتیوانی ئەران و تا ادەیەکیش ئەمریکا هەم لەەوی سیاسی و سەربازیەوە باەدەسترن و خێان بە براوەی شەە دەزانن و دەیانەوە تەواوی هەلومەرجەکە و

دەستورو یاساکانی وڵات بەقازانجی خەیان بگۆڕن کە ڕەنگدانەوەی ئەم باڵانسە نوێیە بێت. هەروەها دەیانەوێت لایەوی یاسایی و دەستوریشەوە پاشکۆیەکی زیاتر بەسەر دەسەڵاتی کوردیدا بسەپێنن. هەر بۆیە ئەم دەستورەی ئێستا وەک خەی نامێنێتەوە و گۆڕانی ڕیشەیی بەسەردا دەهێنن و بنەمایەک نابێت بۆ گفتوگۆو ڕێکەوتنەوە لەگەڵ هەرەمی کوردستاندا هەرچەندە حیزبە کوردیەکان لە ئاکامی شکستی خەیاندا جەختی لەسەر دەکەنەوە.

هەڵە سیاسیە شیعیەکان هەر لە ئیستاوە پەیڕەوی لەبەندەکانی ئەم دەستورە ناکەن کە خەیدا ڕەنگدانەوەی ئەم ئاوگۆڕەوهەڵزهاوسەنگیە سیاسیە تازەیەی ئێستایە لە قۆناغەوی حوکمڕانی و سیاسی و سەربازییدا. هەوڵە سەربازیەکان بۆ گەڕاندنەوەی کوردستان بۆ پێش ساڵی ٩١ و کەنترۆڵکردنەوەی سەرجەم دەروازە سنوریەکان، کەمکردنەوەی بڕە بودجەی کوردستان لە ١٧% بۆ ١٢% ، دەنگەی مامەڵەکردن لەگەڵ پارەزگاکان لە جیاتی هەرەمی کوردستان و پێوەندیەکی فیدڕاڵی، دەنگەی باسکردن لەهەمواركردنەوەی دەستور لە لایەن چەند لایەنکی ئیسلامی شیعیەوە، هەوڵبەت گۆڕینی دەستور تەنها لە پێوەند بە کوردستانەوە نابێت بەڵکو تایبەت دەبێت بەسەرجەم پرسەکانی تری عێراقەوە هەر خودی هەناوەوە پڕۆژەی قانونی جەعفەری لەپەرلەمانی عێراق سەبارەت بە یاسای باری کەسێتی و بەیاسایکردنی بە شودانی کچانی تەمەن ٩ ساڵ لە ڕاستای ئەم هەوڵانداین و نیشاندەری ئەوەیە کە دەستور بەمشێوەیەی ئێستای نامێنێتەوە.

بەڵام ئەوەی کە چەندک دەتوانن لەم هەوڵانەدا سەرکەوتوبن ئەوە پێوەندی هەیە بە زەر فاکتەری سیاسی و سەربازی و بلۆکبەندی هەڵە سیاسیەکانی جیهان و بەتایبەتیش ئەمریکا و ڕوسیا و وڵاتانی ناوچەکە و ململانێ ناوخەیەکانی ناو هەڵە شیعەکان و خودی ناڕازایەتی خەڵک بگشتی لەبەرامبەریاندا. بەڵەبەرچاوگرتنی ئەم فاکتەرانە من پەم وانیە بتوانن ئەوەی کە دەیانەوێت بەیان بچتە سەر.

هیوا ئەحمەد
11/11/2017

عەبادی یەکەم چەخماخەی مل ملانێ بۆ رکابەرەکەی دادەگیرسێنێت... حامی ئەحمەد عەلی

عەبادی لەووتاری هەفتانەی خۆیدا دوپاتی کردەوە کەسورە لەسەر هەڵدانەوەی پەراوی لێکۆڵینەوە بۆ ئەو کەسانەی تۆمەتبارن بەهاوردەکردنی داعش بۆ ناو موسڵ، عێراق سەرباری کێشە ناوخۆیەکان و ماڵی لێکترازاوی شیعە کەزەقترینیان کێشەی نێوان مالکی و عەبادیە لەسەر کەوتنی موسڵ، بەڵام لەپرسەی بەناو جێبەجێکردنی یاسادا بۆ خنکاندن و لەباربردنی سیستەمی حکومانی هەرێمی کوردستان زۆر وریانەو پێکەوە کاردەکەن بۆ بەنیشانە گرتنی کورد، شەی داهاتویان لەگەڵ هەرێمی کوردستان شەڕکی دیبلۆماسیانەیەو شەڕکە لەوی سیستەمی کارگێریەوە بەردەوامی پێ دەدەن و بەچەکوشی یاسا لەبەرژەوەندی و سەروەری میللەتەکەمان دەدەن، بەوەی بەنیازن لەپێژە یاسای بودجەی ساڵی(2018)دا لەسەر ئاستی پارێزگا مامەڵە لەگەڵ کوردستاندا بکەن، نەك پێدانی بەشە بودجە بەپێژەی لە(17%)، لەسەروبەندی نزیك بونەوە لەکۆتایی پرسەی جێبەجێکردنی یاسا و سەرکەوتنی عێراق لەشەی داعش و هاتنە دەرەوەی هەرێمی کوردستان بەدڵاوی شەر بگومان مەرجەکانی عەبادی زاڵتر دەبن و بەزیوی شەڕ لەدانوستانیشدا هەمیشە لاواز دەردەکەوێت، تائێستاش هیچ ئاماژەیەك نیە بۆ ئەوەی هەرێمی کوردستان لەپێژە یاسای بودجەی (2018) لەسەر پشکی هەرێمی کوردستان شاندی دەبێت یاخود لەداهاتودا پەرلەمانی کوردستان ئەو بڕیارە دەدات.

چەند مانگێك پێش کۆتایی هاتنی ئەم کابینەیە عەبادی یەکەم چەخماخەی مل ملانێ بۆ رکابەرەکەی مالکی دادەگیرسێنێت، لەئێستادا عەبادی شانازیەکی گەورە بەخۆیەوە دەکات بەوەی بەناوی پرسەی جێبەجێکردنی یاساوە دەستی بەسەر زۆربەی ناوچە جێناکۆکەکاندا گرتوەو بەگوتەی خۆی پرسەکەش تاکۆنترۆڵی سەرجەم کێگە نەوتیەکان و خانە سنوریەکان و سەرچاوە دارایەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەردەوام دەبێت، ئەم پیاوە دەرگای لێدوانە ئاگرینەکانی دژی ئەو کەسایەتیە سیاسیانە کردۆتەوە کەتۆمەتباری کردون بەکەوتنی موسڵ

لەسەر دەستی داعش لەناوەڕاستی ساڵی (2014)دا، چاودێرە سیاسیەکان پێیان وایە لێدانی زەنگی دەستپێکردنەوەی لێکۆڵینەوە لەوداوەکانی موسڵ لەلایەن عەبادیەوە بانگەشەی خۆسازدانە بۆ هەڵبژاردنەکانی ئایاری ساڵی داهاتوو بەو پێیەی تائێستا لەئەنجومەنی باڵای دادوەری دژسیەی کەوتنی موسڵ یەکلایی نەکراوەتەوە بەکو لەژێر فشاری سیاسیدا وەك ڕاگەیاندنەمەکەی کوردستان سڕاوە، لەکاتێکدا بەپێیی دژسیەکانی دادکای باڵای تاوانەکان تەمەتباری سەرەکی کەوتنی موسڵ مالکی و کۆمەڵێك ئەفسەری پلە باڵای سەربازین، هەروەها ئەندامانی لیژنەی بەرگری و ئاسایش لەئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق زۆرێك لەبەگەی هەکاری کەوتنی موسڵیان لایە کەنەدراوەتە دادگا، چونکە زۆربەیان لایەنگری (مالیکی)ین دەیانەوێت ئەو دژسیەیە بەتەواوی دابخەن، لەهاوینی ئەمساڵدا لەلایەن (موقتەدا سەدر)ەوە هەمەتی کۆکردنەوەی ملیۆنێك واژۆ بۆ دادگایکردنی تەمەتباری سەرەکی موسڵ و سپایکەر ڕاگەیەندراو سەرکی ڕەوتی سەدر خۆی یەکەم کەس بوو بەواژۆکەی هەمەتەکەی ڕاگەیاند، ئاماژەکانیش لەدادگاوە وای بۆ دەچێن ئەو دژسیە لەماوەیەکی نزیکدا بجوڵێنرێت تەمەتبارەکانیش بەپێی مادەی (4)ی تیرۆر مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت.

بۆیە دەبێت ئەرکی سەرەکی پەرلەمانی کوردستان لەنزیکترین کاتدا ڕوو بەڕوو بونەوەی ئەو هەڕەشانە بێت کەحکومەتەکەی عەبادی دەیەوێت لەڕێگای ئەنجومەنی نوێنەرانەوە بمانکاتە نیشانەی مەرامەکانی خۆیان بەناو یەکپارچەی خاکی عێراق و سەروەری یاساوە هەڕەمی کوردستان بگۆڕێتەوە بۆ سەردەمی دەسەڵاتی ژەمەکەی سەدام حوسێن.

پێویستبونی سەربەخۆیی کوردستان لەپێناو قرتاندنی هیلالەکەی شیعەدا … عیماد عەلی

دیارە هەموو هەوڵێکی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بۆ دوارۆژکی دوور لە ناوچەکەی خۆمان و کەنداو دا، لە نەهێشتنی سەقامگیربونی هیلالی

شیعه (ئەگەر وەك تەكتیكیش بواری بدەن دروست بێت) و دروستنەبونی ئیمبراتۆریەتی فارسە، بەو حەدەی بواری نەدەن بە رەهایی زاڵ نەبێت بەسەر سەرجەم موقەدەراتی ناوچەكەو نەوتەكەیدا، بەڵكو مەبەستی سەرەكی ڕۆژئاوا راگرتنی هاوسنگی هێزە.

گرنگترین و گەورەترین هەنگاوی ئەمریكا لە مەر عیراق و پشتگیری كردنی دەسەڵاتەكەی ئەمڕۆی و پشت كردنە كورد یان لەمپەر خستنە بەردەم سەربەخۆیی كوردستان، لە پێناو مانەوەی عیراق و تەنانەت بەهێزكردنیەتی بەو نیازەی عیراقێكی بەتوانا و پر قودرەت و خاوەن سەركردایەتیەكی دوور لە ئێران دروست بێت و ڕێگە لە تەشەنەكردنی هێزی ئیران و زاڵبونی بگرێت لە عیراق و ناوچەكە و، بەو هیوایەی سەركردایەتی سیاسی عیراقی جیاواز بەو ئەركە هەڵدەستێت و لەو بارەشەوە چی لە خۆفەرزكردنی مالكی بە سەر كورسی دا سەپاند، بە یارمەتی ڕۆژئاوا بوو كەچی دواتر گەرایەوە بۆ باوەشی ئیران، ئەم ئامانجەی بۆ نەهاتەدی و ئەمڕۆش عەبادی بەهەمان ڕێرەودا دەروات و ئەمریكا بە نیازە نەهێلێت ئەو كارە دووبارە بێتەوە و، عەبادی میلیشاكانی حەشد لە چوارچێوەی سوپا لە لایەك ڕێكبخات و بەشێكی تریان هەڵوەشێنێتەوە و كلك وگوێ بكات و توانای سرینەوەی دەستڕێشویی ئیران هەبێت، یان هەر هیچ نەبێت ڕێگەی كەم كردنەوەی خۆسەپاندنی ئەو دەسەڵاتە لە عیراق بگرێتەبەر. لەو پێناوەشدا ئەوەی لە ئەمریكا چاوەڕوان نەكرا كردی و، كوردی لەو بارەوە پشتگوێ خست و ئەگەر بۆی بچێتە سەر سبەیش دەسەڵاتێكی تر یان ئەێتەرناتیڤێكی دەستكەوێت پشت لە خواستەكانی هەسەدە لە كوردستانی ڕۆژئاواش دەكات.

ئەمریكا لەم ناوچەیە كۆمەڵك كردەوە لەسەر ئەرز پیادە دەكات كە هەر هەموو تەنها بۆ مانەوەی ڕێگەكراوەیی ڕێشتنی نەوت و پاراستنی بەرژەوەندیەكانی ترە لەم ناوچەیەوە و لەو ڕێگانەش كە دیگرێتەبەر:
*هەوڵدان بۆ مانەوەی هێزی عەسكەری ئەمریكی بۆ كاتێكی نادیار و یارمەتیدانی عیراق، بۆ مەیسەركردنی سەقامگیریەك كە دوور بێت لە پشێوی و گۆڕاو، ئەگەر لەسەر حیسابی ئامانجەكانی زەرەك لە پێكهاتەكانیش بێت و لە پێشەوەیان كوردیش.
*هەوڵدان بۆ دەستەبەركردنی ئاسایشی زەر وێاتی ناوچەكە و لە وانەش ئەردەن و تارادەیەك میسر و سعودیە و وێاتانی كەنداو بە گشتی لە پێناو دیاری كردنی سنوری ئێران و نزیككردنەوەی عەرەبەكان لە عیراق لە لایەكی ترەوە.
*تەمێ كردنی توركیا بە پاراستنی هێزی هەسەدە تا ماوەیەكی

دیاریکراو و تارادەیەکی باش یارمەتیدانی عەسکەری و سیاسیان تا ئەو کاتەی تورکیا بگەڕێتەوە تولە ڕێگای خۆی، وەك ئەندامێکی ناتۆ و ملکەچ بێت بۆ ڕۆژئاوا و، ئەگەر بکرێت دەسەڵاتێکی نیمچە سەربەخۆش بە باکوری سوریا بە گشتی ببەخشێت نەك کورد بە تەنها لە کوردستانی ڕۆژئاوادا.

ئەگەر ترامپ ئەو هەڵەیە بکات کە ناوەخۆی ئەمریکا و وڵاتانی ئەرۆپاش نارازین و، ڕێککەوتنە ناوەکیەکە لەگەڵ ئێران هەوەشێنێتەوە، قازانجێکی زۆری دەبێت بۆ هەندێك لایەن و، لەو ناوەشدا پاش ئەوەی ماڵیکردنی عەبادی بۆ ئێران یەکلادەبێتەوە کە بە هەمان شێوەی مالکی تا ئێستا لەسەر هەردوو حەبلەکە یاری دەکات بۆ ئەمریکا، بەڵام لە دواجار بە باشی دەردەکەوێت، کورد یەکەم لایەنە قازانج دەکات و ئەوسا هەموو هاوکێشەکان یەکلایی دەبنەوە و تەرازووی هێز بە ڕەهایی دەگۆڕێت . ئەمرۆش وا بەڕەو کۆتاییهاتن بە داعش دەڕین و هیچ پاساوێك لەبەردەم عەبادی دا نامێنێت بۆ بە کراوەیی هێشتنەوەی عیراق وەك باخچەی پشتەوەی ئیران تەراتێنی تێدا بکات و، دەستڕێشویی و هاتن و ڕێشتنی قاسمی سولەیمانی و پێکهێنانی هێزی میلیشیای سەر بە ئێران و هەرەشەکردن لە ئیسرائیل هەموو شتەکان لەناودەبەن، بۆیە ڕێگەکان تادێن ڕوونتر دەبنەوە و، هەموو ئامانجی ئەمریکا فەرزکردنی ئاشتەواییە لە عیراقێکی بەهێز بۆ لەبەرچاوگرتنی نیازی مەاسدراوی شیعە و هاوپەیمانێتی عەقیدی و مەزهەبیان، سەرەڕای دانانی سەرۆك وەزیرانێك بە هەوڵی دەزگا موخابەراتیەکانی بەریتانیا و رازیبونی ئەمریکا و بەرژەوەندیە هاوبەشەکانیان، کەچی تا ئێستا شکستیان هێناوە لەوبارەوە و ئامانجە تایبەتیەکانیان نەپێکاوە.
بۆیە قورسایی وەزعی کوردستان لەمەر ئەم هاوکێشانە بە دوو شت بەستراوەتەوە:
*خۆڕکخستنەوە و دڵزینەوەی ڕێگەی هاوکاری و هاوپەیمانێتی نێوان لایەنەکانی کوردستان و فەرزکردنی سەقامگیری وتەبایی و وەلانانی ناکۆکیەکان وەك ئەولەویاتی گرنگ، سەرەڕای شکستەکان تا ئێستاش هەر لایەك لە ئاوازێك دەخوێنێت و جگە لە بەرژەوەندی تەسکی حزبی هیچ شتێکیان لەبەر چاو نیە.

* سەبر گرتن و ملنەدان بۆ داوکاریە ناماقوڵەکانی عەبادی و هیشتنەوەی پشکی ریفراندەم و سەربەخۆیی بە گەشاوەیی بۆ هەر گرانکاریەکی چاوەڕوانکراو کە لە چەند مانگی داهاتوودا ڕوودەدات و، بە تایبەتی لەدوای هەڵبژاردنەکانی عیراق یەکلایی دەبێتەوە و

کاره نهێنی و هاوپەیوەندیەکانی ئێران و عیراق و پیلانەکانی بۆ ئەمریکا و هەمولایەك رووبەڕووەوە، نەك خۆبەدەستەوەدان و تانەلەیك دان و هۆکاری شکستی کاتی خستنە پاڵ یەکتر و هەوڵی تۆمەتەسەندنەوەی حزبی و کەسی .
گرنگترین شت و خاڵی یەکلاییکەرەوە ئەوەیە کە مەیلی عەبادی بۆ ئێران دەردەکەوێت، نەك تەنها ئەوە بەڵکو لە ناوچەکەش ئەوە روون دەبێتەوە کە دەسەڵاتی شیعە خۆی لەم هیلالەدا فەرز دەکات. لەوێشدا جگە لە هەوڵی برین و قرتاندنی هیلالەکە نەبێت هیچ شتێکی تر لەبەردەم ئەمریکا و وڵاتانی کەنداو و تەنانەت تورکیاش دا نامێنێتەوە. هەر لەوێشدا ناخ و بیر و حەقیقەتی دەسەڵاتی عیراقیش بۆ هەمووان دەردەکەوێت، کە جارێکی تر ناگەڕێتەوە باوەشی عەرەب و لەوێشدا دیسان جگە لە هەوڵی نەهێشتنی فەرزکردنی ستراتیجیەتی ئیمبراتۆریەتی فارس هیچ ڕێگایەکیان لەبەردەمدا نامێتەوە. ئا لەو کاتەشدا هەمووهەلەکان مەیسەر دەبن بۆ هەموو بریارێکی کورد.

ئەگەر ئەم نامەیەی تیلەرسون لە کاتی بریارە ئازایانە و ڕاست و ڕەواکەی ریفراندۆمدا وەرگیرابا، ئەوا ڕێگاکەی ئۆمەش زیاتر ئاسانتر و ڕۆشنتر دەبوو. لە نێو ئەم هیلالەدا جگە لە ئۆمە هیچ پێگەیەکی ئاسانتر نامێنێتەوە بۆ هیلال برین و نەهێشتنی بەردەوامی و بەربەست دروستکردن لە پێش بەرژوەندیە گەورەکانی زلهێزەکانی جیهان و ناوچەکەش .

ئیستاش نەچووە بچێت، بەرگەگرتن بەم وەزعەوە دەمانگەیەنێتە ئەو ڕێگە فراوان و دەرگا کراوەیەی کەلە ئاسۆی نزیکماندا دیارە . بەمنەتی ئێرانیش لەم کاتەدا لە دەرئەنجامی هەڵە و کەموکورتیەکانی ئەمریکا و یەکگرتنەوەی بەرژوەندیەکانیانە لەم کاتەدا. کاری کتوپڕی و خێرای پێویست بە تاکتیکی وڵاتان و ئامانج خوێندنەوەیان لە ئەستۆی کورد و عەقڵمەندانی کوردستانە نەك ئاوەدەبوانی کاری حزبی تەسك و کۆبرکێی نابەجێی ناوچەیی و حزبی، بۆیە هیلالی شیعە بە کوردستان نەبێت ناپچڕێت و هیچ هۆکارێك و بەربەستێکی گەورەشنیە کە نەهێیت دروست بێت، مەگەر لێدانی ئێران لەلایەن ئیسرائیلەوە کە ئەوەش بەدیهێنانی ئامانجەگانی کورد ئاسانتر و نزیکتر دەکاتەوە .

سەدیەکە شەشکەم لە نووخەمدا هەگرتووە! ... عەبدوللا سلەمان- (مەشخەل)

بۆیادی سەد ساڵەی بۆرپابوونی شۆڕشی ئۆکتۆبەری مەزن ...

سەدیەکە ئۆگرمووە چیرۆکی کۆتن و هەستانم
سەدیەکە لەنۆو زریای تۆنیایدا هاوپشتیم و
کانیاوم بۆ وزەی خەبات و کۆستانم
سەدیەکە هاواری بۆرزم لەسەرزار
هەزی ئۆژنەم بۆ هەنگاوی چارەنووسسازی کرێکار
سەدیەکە من میلادی گەرانییەکم بەسەر لەوی زنارەوە
گڤیەکم لەسەر سینەو بەربەرەکی کۆنارەوە
لە پەدەشت بۆ یان لەسەر چیا
ئاڵایەکم لەسەر دووندی خەباتی سوور دەوانەم چوارگۆشەی تاریکی دنیا
ورد دەبمەوە لەو پەرجووی کۆیلەتی کرد بۆ ئۆفسانە
لەو تەکشانە جوانانەی سینەی سەردەم کە هەناسەی تیا تاسانە
سەربردەم باڵندەیەکە لە ئاسمانی ژیانی چۆساوە نەبە لەک نادا باڵ
من ئەو دەسیە دانەخراوەم
هیچ خۆنەکەم نانەمە چاڵ
سەدیەکە بریندەکەم سەردەکەشم بۆ حەوشە و ناومالەی یەک یەکی کارگەران
دەبمە باسی سەر سفرە و نان
ئەو مەتیقەم هەر دەچمەوە لای لینین و دەبمە کتێبە لە خەندە
دەبمە ئاوێنەی هەتاو و ئەو ئاسۆیەی کە ژگاری پەوە بەندە
سەدیەکە من بەپەوەم بازووم وەک جاران بگوڕە
بۆ تینوەتی دەمی ژیان
ڕوحم لەزمە بارانەکە و زەر بەخوڕە
سەدیەکە مژدەی پەچراوم لە هیوا
تروسکەی ئەو چلچرایەم تاریکی تار دەکا لە لووتکە و لەشیوا
سەدیەکە پەنجەرەی هیچ تاسیەکم نەبینیوە
ئاونگی ژگاربوون نەنێتە سەر دیدە
سەدیەکە شیعرەکی ئۆزبەرکراوم

وشەکانم هەتوانن بە زامی ژیانی ئینسانی ستەمدیدە
کە گوڵێک لە ئینجانەی هەوێنی خەباتی چینایەتی کرێکاران دەتە
وەرین
من تووڕەییم سەردەکا و دەبێتە لافاوی ڕق و
نەفرەتم دەنگ دەداتەوە بە پانتایی دونیای بەرین
سەدەیەکە بووم بە چاو
بووم بە خوون
بە کتێب و
بەهەتاو و
تروسکەی هیوام بەخشیوە تاوەکو ژیان جوانتر بێ
تا زاری ئازادی بێ ترس ڕەوانتر بێ
سەدەیەکە دەریایەک فرمێسکی چاوەڕوانی و بێکەسیی
حەماماڵێک لە خوێنی جەنگ و
شارێک لە گۆڕستان بوون بە ناسنامەی سەفەرم
ڕەگاکانیان لە قفل دام تروسکەی چاوانیان بردم
خەزگەکانی دەیان دزیم
دایان بەدەم ڕەشەبای ڕەشی خەیان و قەت نەمردم
سەدەیەکە پەرجووی بوونم بەهارێکی نوێیە بە ژین
هەرچی ڕەژە دادەگیرسێم گەم بەردەبم لە تاوان
هەتا ئینسان هەموو یەکسان وەک یەک بژین
سەدەیەکە جریوەی باڵندەی ئومێدەکم گەورە
سەبەری ژێر کەپری هاوینم بە بازووی کرێکارانی جەربەزە
سەدەیەکە سەدای سروود و
هاواری یاخیبووونم لەلا بەرزە
لەهەناوی ڕەژەکان تەمی سەر شەستە و
کاژەی کارخانەی لەوار شارانم
لەزمەی بەهەزی بارانم
سەدەیەکە من لە بەتەی باوەڕکدا دەتوەمەوە
کە بەر لەوەی بەرپا ببم
نەبوو هێندە دەنگوباسی
لە ژینەکدا چاوم پشکوت
کە ئاسمانی لەوانلەوە لە غەدر و زوڵم و کەساسی
ئەمستاکەش پەپوولەی پەکەنینی خەم لەسەر گوڵی لەوی منالی کرێکار
ناگەمەوە بە لەشاوەک قاقا و کەوک لە زەردەخەنەی ژەردەستی
ماچی نەشمیلەکی ئالای سوور بەدەستی سەر جادەکان
دەکەم بە تابلۆی پڕ عەشقی شاری جوانی و خەباتی چەوساوەکانم
سەدەیەکە پڕەی هەورم دووند و سەر لووتکەی خەباتی چەوساوەکانم

گرتوو
لە ئاسمانە بەرزەکانی تەکەشانا بە سەدان خەزگەی جوان جوانم
بە نەو باخچەی دەی ئینسان داگرتوو
بە پردی مەحالا سەرکەوتم و نەکەوتم
بووم بە دار و بووم بە ئاو و بووم بە لافاو
بووم بە خەون و دنیایی
وەکو هووبار لرفەم دەهات هام دەماڵی ستەم و غەدر و تانیایی
شەقامەکانم ماڵی کرد شەپۆڵی هەستانەکی مەزنم دایە شان
هەر بە وەی ئازاد و یەکسان بین تەمەن و ژیانم بەخشیە خەبات و تەکەشان

ئەیلوولی ٢٠١٧

شیلاقە … سەردار جاف

لە کام کونجی
مەینەتەوە هەاتووی و
لە سەراغی چی نوقم بووی ……!!
خەم بەرەو کام ئەپارتیمانی سەوزی بردووی ..؟
باەکانت با بە زنەی
چاوەکانم تەتە بن و
هیچ قانگ نەدر
لە کام زەنورئاوای نامە سەرهەگرتووی
دییەکانت ئەستا ئاشنای سەوزی درەخت و سروشتە
کەچی ئازیز تە لە خەزان
خەت دەرخست و درەنگ هاتی
ژاەە سەر زاری تەنیوم
خورپەیەکی کەللەسەر و تیلمی پلانی ئەو دەەی
لە سارایا رووتبوومەوە
ئەوکی وشکم …… تینوو .. تینوو …
لە خەرئاوا هەهاتیت و
لە دەمما تە وەك نەباتی
ئەی شیلاقە جوانەکەی من

زۆر دەمێکە چاوەنوارم
لە بەهاران جوان دەبیت و
پاییزانیش باهەکانت دەقرتێنی
دەزانی سەهۆڵبەندانی ئەم گەرمایە .....
چ ئاشوب و وەیشوومێکە
لە گەڕ شەپۆلی دەریادا ، مت مت دەبی و لرفەت کپە
بە هەنسك و هەستەکانما روحی جوانت دەچرپێنی

2017 / 11 / 12
ئەمانیا